

Uloga revizora u dioničkom društvu

Jurić, Dionis

Source / Izvornik: **Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2004, 25, 323 - 352**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:819746>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

PRAVRI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

ULOGA REVIZORA U DIONIČKOM DRUŠTVU

Mr. sc. Dionis Jurić, asistent
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

UDK: 347.72
65.012.7
Ur.: 2. prosinac 2003.
Pr.: 23. prosinac 2003.
Izvorni znanstveni članak

Propašću trgovačkog društva Enron Corporation godine 2001. otvoreno je preispitivanje postojećih sustava korporacijskog upravljanja u dioničkim društvima kako u SAD-u, tako i u Europi. Pritom je osobiti naglasak stavljen na odgovornost revizora za istinitost i točnost izvješća o reviziji kao stručnog i pouzdanog dokaza o financijskom stanju u trgovačkom društvu. Posebna pozornost se pritom posvećuje odgovornosti revizora prema trećim osobama te osiguranju neovisnosti revizora od trgovačkog društva u kojem obavlja reviziju. Hrvatsko pravo zahtijeva usklađivanje propisa o reviziji s europskim pravnim izvorima te pravnim izvorima njemačkog prava kojem tradicionalno pripada.

Ključne riječi: revizor, dioničko društvo, Zakon o reviziji, Zakon o trgovačkim društvima, Enron.

1. Uvod

Posljednje desetljeće obilježeno je brojnim financijskim skandalima koji su uvjetovali potrebu pronalaženja novih rješenja u sustavu upravljanja i nadzora nad upravljanjem dioničkih društava. Pritom posebno značenje ima otvaranje stečaja 2001. godine nad Enron Corporation koji je svojim opsegom i neočekivanošću iznenadio poslovne i pravne krugove SAD-a. Posljedica ovog financijskog skandala je bila šteta od 70 milijardi američkih dolara za različite investitore u dionice Enrona - od zaposlenika Enrona, zaposlenika koji su izdvajali u mirovinske i zajedničke fondove do ostalih individualnih i institucionalnih investitora.¹ Pozornost je osobito bila

¹ U SAD-u su izbila četiri velika financijska skandala (tzv. "Big Four Frauds") koji svoje začetke imaju u kasnim 90-im godinama, a koji su do izražaja došli u razdoblju od 2001. do 2002. godine: Enron, Global Crossing, WorldCom i Qwest. Sva četiri stečaja obilježava to da su spomenuta trgovačka društva uvrstila svoje dionice na burze vrijednosnih papira u drugoj polovini 90-ih godina (Enron je obavio transformaciju u drugoj polovini 90-ih, WorldCom je uvrstio svoje dionice na burzu 1995., a Global Crossing i Qwest 1997. godine), sva trgovačka društva imala su loše računovodstvo i vrlo tromi sustav korporacijskog upravljanja te su se koristila uslugama jednog te istog vanjskog revizora - trgovačkog društva Arthur / Andersen & Co. Detaljnije o spomenutim financijskim skandalima vidi u Daniel Kadlec, Enron: Who's Accountable?, Time - Business & Technology, January 13, 2002., Jay

usmjerena na odgovornost revizorskog trgovačkog društva Arthur/Andersen & Co. koje je obavljalo reviziju finansijskih izvješća Enrona. Utvrđeno je da su zaposlenici revizorskog društva nastojali prikriti dokaze o učinjenim finansijskim propustima te su uništavali dokaze i mijenjali postojeća izvješća o reviziji. Uslijedile su tužbe investitora protiv revizorskog društva zbog njegovih propusta u reviziji finansijskih izvješća, koja su riješena sudskim nagodbama, te je prestalo postojati jedno od renomiranih američkih revizorskih društava.²

Uslijedila je reakcija američkog Kongresa koji je 2002. godine usvojio *The Corporate Auditing Accountability, Responsibility and Transparency Act*, poznatiji pod imenom *The Sarbanes - Oxley Act*, kojem je cilj uvođenje mehanizama radi poboljšanja točnosti i pouzdanosti finansijskih izvješća i izvješća revizora te uvođenje i pooštrenje kaznenih sankcija za prijevarna postupanja članova uprava, trgovačkih društava i revizora pri izradi finansijskih izvješća i izvješća o reviziji.³ Time se žele zaštititi potencijalni investitori te spriječiti mogući slični finansijski skandali u budućnosti.

U uvjetima globalizacije gospodarstva i osobito tržišta kapitala tim promjenama u SAD-u nije mogla izbjeći ni Europa. Europska trgovačka društva uvršćuju svoje dionice i na burze vrijednosnih papira u SAD-u primjenjujući američke računovodstvene standarde i propise koji uređuju računovodstvo i reviziju.⁴ Europska unija nastoji zaštititi svoje interese i postići kompromis sa SAD-om na tržištu kapitala. U okviru Europske unije još se od ranije javlja potreba unifikacije nacionalnih zakonodavstava država članica i izgradnje učinkovitog i kompetitivnog zajedničkog tržišta kapitala do 2005. godine.⁵ Konačno, i Europa je iskusila finansijske skandale koji su uvjetovali potrebu zakonodavnih promjena, iako ne tako radikalno kao što je to slučaj sa SAD-om.⁶

M. Feinman, Liability Of Accountants For Negligent Auditing: Doctrine, Policy And Ideology, Florida State University Law Review, Fall 2003., str. 17-19., Lawrence A. Cunningham, The Sarbanes - Oxley Yawn: Heavy Rethoric, Light Reform (And It Just Might Work), Connecticut Law Review, Spring 2003., str. 923-936.

² Feinman, J.M., op. cit., str. 18., Cunningham, L.A., op. cit., str. 924., Kadlec, D., op. cit.

³ Frederick D. Greene, Alfonse R. Petrocine, Richard C. FitzPatrick, Holding Accountants Accountable: The Liability of Accountants to Third Parties, Employee Responsibilities and Rights Journal, Vol. 15, No. 1, March 2003., str. 23., Cunningham, L.A., op. cit., str. 941-943.

⁴ Npr. njemački Daimler-Benz A.G. Vidi u Klaus J. Hopt, Common Principles of Corporate Governance in Europe? - Some Thoughts on the Impact of the Securities Markets on Companies and Their Regulation, Conference on Company Law and Capital Market, Siena, 2000., http://www.econpol.unisi.it/scdbanc/CONFERENZA/FILE_PDF/4a-Hopt.pdf, 6. lipnja 2001., str. 8.

⁵ Ciljevi Komisije u području računovodstva i obvezatne revizije jesu poboljšanje kvalitete, usporedivosti i preglednosti finansijskih izvješća trgovačkih društava, osiguranje usklađenosti odredbi Računovodstvenih Smjernica s Međunarodnim računovodstvenim standardima (International Accounting Standards) te poboljšanje kvalitete obvezatne revizije u Uniji i usklađenost s međunarodnim standardima. Vidi web-stranicu http://eur.eu.int/comm/internal_market/eu/company/audit/index.htm, 29. listopada 2003. i Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Reinforcing the statutory audit in the EU, /* COM/2003/0286 */, Official Journal C 236, 02/10/2003 P. 0002 - 0013, str. 4.

⁶ Tako su u Europi poznati slučajevi finansijskih poteškoća u trgovačkim društvima Marconi (Velika Britanija), Elan (Irska), EmTV, MobilCom (Njemačka), Vivendi, France Telecom (Francuska), Swiss Life, Bz Group (Švicarska), Bipop, Cirio, Parmalat (Italija), ABB (Švedska), Royal Ahold, KpnWest (Nizozemska), no samo iznimno je došlo do pokretanja stečajnih postupaka. U Europi država veoma često pristupa sanaciji takvih trgovačkih društava radi očuvanja radnih mjesta i socijalne sigurnosti i mira. Ne postoji ni javnost na razini Europske unije koja bi kritički ocjenjivala finansijske

U Republici Hrvatskoj također se susreću financijske poteškoće pojedinih trgovačkih društava koje veoma često završavaju stečajevima.⁷ Veoma često su te poteškoće posljedica nedostataka u sustavu korporacijskog upravljanja. Javlja se potreba da se investitori pravodobno i kvalitetno informiraju o poslovnim rezultatima trgovačkih društava te donesu odluku o ulaganju. Pritom postoji obveza Republike Hrvatske⁸ da uskladi svoje zakonodavstvo koje uređuje računovodstvo i reviziju s odredbama europskog prava, čime će se osigurati zaštita investitora.⁹

2. Pojam i vrste revizije i uloga revizora

2.1. Pojam i vrste revizije

U teoriji se susreću različite definicije revizije (lat. revidere - ponovno vidjeti).¹⁰ Svima njima je zajedničko da one određuju reviziju kao postupak u kojem se prosuđuje o primijenjenim računovodstvenim postupcima na temelju kojeg se dolazi do saznanja o realnosti i objektivnosti financijskih izvješća, pri čemu postoji obveza revizora da izradi izvješće o reviziji sa stručnim mišljenjem u kojem će konstatirati da li su financijska izvješća izrađena u skladu s odgovarajućim standardima

skandale i poticala na zakonodavne reforme i ocjenu postojećih sustava korporacijskog upravljanja. Konačno, strukturu dioničarstva u europskim trgovačkim društvima obilježava postojanje dioničara s većinskim udjelima na temelju kojih kontroliraju rad uprave u znatno većoj mjeri nego kada su u pitanju trgovačka društva iz SAD-a i Velike Britanije, koja karakterizira raspršenost dioničara i veća neovisnost uprava trgovačkih društava. Vidi u Luca Enriques, *Bad Apples, Bad Oranges: A Comment From Old Europe On Post-Enron Corporate Governance Reforms*, *Wake Forest Law Review*, Fall 2003., str. 912-916.

⁷ Primjerice "Croatia Line" d.d. Rijeka, "Viktor Lenac" d.d. Rijeka i dr.

⁸ Revizija se u Hrvatskoj javlja kao djelatnost 70-ih godina. Naime inozemni vjerovnici su tadašnjoj SFRJ odobrali značajne kredite, a da pritom nisu imali uvida u njihovu potrošnju. Stoga su zahtijevali reviziju potrošnje tih kredita, na što je vlada SFRJ odlučila ustanoviti vlastitu reviziju. Poslove revizije preuzela je Služba društvenog knjigovodstva (SDK) koja se i inače bavila računovodstvom u državi. Prvi revizori obrazovali su se u Velikoj Britaniji, da bi od 80-ih godina izvješća koja je samostalno izrađivala SDK bila priznata u cijelom svijetu. Tako je bilo sve do ukidanja Zakona o SDK te donošenja Zakona o reviziji 1992. godine koji je otvorio široku mogućnost bavljenja revizijom trgovačkim društvima koja ispunjavaju zakonske uvjete. Vidi u Slobodan Pandurović, *Revizija financijskih izvješća - potreba, prisila ili brza zarada*, *Računovodstvo, revizija i financije*, 7/1993., str. 66-67.

⁹ Planom provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica predviđeno je da Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o trgovačkim društvima, Zakona o računovodstvu i Zakona o reviziji treba izraditi do prosinca 2004. godine. Vidi web stranicu <http://www.mei.hr/default.asp?ru=149&akcija>, str. 20. i 55-56. Plana provedbe. Uz prijedlog zakona se dostavlja i Izjava o usklađenosti i Usporedni prikaz podudarnosti odredbi prijedloga akta s odredbama relevantnih propisa EU. Vidi web stranicu http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/company/audit/docs/acten.pdf. U tom cilju je i izrađen prijedlog novog Zakona o računovodstvu koji je naišao na kritike stručnih udruga računovođa i revizora, a koji je objavljen u časopisu *Računovodstvo, revizija i financije*, br. 10/2003., str. 13-26.

¹⁰ Lajoš Žager, *Objekt i predmet revizije*, *Računovodstvo i financije*, 11/1995., str. 56-57., Damir Krajačić, *Kritički osvrt na Zakon o reviziji*, *Računovodstvo, revizija i financije*, 3/1993., str. 32., Pandurović, S., op. cit., str. 66., Feinman, J.M., op. cit., str. 20-21.

financijskog izvještavanja.¹¹ Iz ovoga proizlazi da je objekt postupka revizije poslovanje trgovačkog društva s naglaskom na financijska izvješća koje pripremaju i utvrđuju uprave i nadzorni odbori trgovačkih društava. To ukazuje i na usku povezanost računovodstva i revizije koji imaju zajedničke teorijske, konceptijske, profesionalne i iskustvene korijene. Revizija slijedi izradu financijskih izvješća (računovodstvenu djelatnost) te joj je cilj da ukloni dvojbe o pouzdanosti i objektivnosti financijskih izvješća.¹² Konačno, sami revizori pri ocjeni tih izvješća koriste odgovarajuće računovodstvene i revizorske standarde koji im pomažu u izvedbi revizije te im osiguravaju stručne i objektivne prosudbe.¹³ Na međunarodnoj razini se pritom susrećemo sa Međunarodnim računovodstvenim standardima (International Accounting Standards)¹⁴ i Međunarodnim revizijskim standardima (International Standards on Auditing)¹⁵ koje utvrđuje Međunarodno udruženje računovođa

¹¹ Međunarodno udruženje računovođa (International Federation of Accountants (IFAC)) određuje cilj revizije da omogući revizoru davanje mišljenja o tome da li su financijska izvješća u materijalnom smislu pripremljena u skladu s unaprijed utvrđenim okvirom financijskog izvještavanja. Vidi u Green Paper of the Commission 1996, The Role, the Position and the Liability of the Statutory Auditors within the European Union, http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/company/audit/docs/acten.pdf, 30. listopada 2003., str. 9. Hrvatski Zakon o reviziji (NN 90/92.) iz 1992. godine određuje pojam revizije u čl. 2.: "(1) Revizija je postupak ispitivanja i ocjene financijskih izvještaja te podataka i metoda koji se primjenjuju pri sastavljanju financijskih izvještaja, na temelju kojih se daje stručno mišljenje o realnosti i objektivnosti stanja imovine, kapitala, obveza i rezultata poslovanja poduzetnika. (2) Revizija obuhvaća i ispitivanje i ocjenu poslovanja, organiziranosti poslovnih funkcija, načina donošenja poslovnih odluka i funkcioniranja informacijskog sustava."

¹² Mladen Habek, Revizija u svjetlu hrvatskog Zakona o računovodstvu, Računovodstvo, revizija i financije, 12/1992., str. 115-116.

¹³ Tako čl. 15. Zakona o računovodstvu utvrđuje da se u RH primjenjuju Međunarodni računovodstveni standardi (International Accounting Standards). Prijedlog Zakona o računovodstvu iz 2003. godine također u čl. 16. upućuje na primjenu tih standarda kada se radi o velikim trgovačkim društvima i trgovačkim društvima koji sa svojim vrijednosnim papirima kotiraju na inozemnim i domaćom burzama. Kada se radi o malim i srednje velikim trgovačkim društvima, primjenjivat će se standardi koje usvoji Vijeće za financijsko izvješćivanje. Zakon o reviziji u čl. 5. određuje da se revizija provodi primjenom Međunarodnih revizijskih standarda (IFAC je izmijenio naziv smjernica u standarde).

¹⁴ Vijeće Europske unije usvojilo je Uredbu o primjeni Međunarodnih računovodstvenih standarda iz 2002. godine (Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19 July 2002 on the application of international accounting standards), a Komisija Uredbu o usvajanju određenih Međunarodnih računovodstvenih standarda iz 2003. godine (Commission Regulation (EC) No 1725/2003 of 29 September 2003 adopting certain international accounting standards in accordance with Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council (Text with EEA relevance.). Uredbom iz 2002. godine je predviđeno da sva trgovačka društva koja su uvrstila svoje vrijednosne papire na burze (javna trgovačka društva) od 2005. godine izrađuju svoje konsolidirane bilance uz primjenu Međunarodnih računovodstvenih standarda. Svaka država članica može predvidjeti nacionalnim propisima primjenu tih standarda i pri izradi godišnjih bilanci trgovačkih društava koja su uvrstila svoje vrijednosne papire na burze te konsolidiranih i godišnjih bilanci (financijskih izvješća) drugih trgovačkih društava (čl. 4. i 5. Uredbe). Vidi web stranicu http://europa.eu.int/eurllex/en/lif/reg/en_register_1710.html.

¹⁵ Komisija EU predviđa primjenu Međunarodnih revizijskih standarda za sve revizije od 2005. godine. Vidi u Commission Communication /COM/2003/286/, "Reinforcing the Statutory audit in the European Union", 21 May 2003, http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/company/audit/oficial/index.htm, 30. listopada 2003., str. 6-7.

(International Federation of Accountants). U praksi se susreću i nacionalni računovodstveni i revizorski standardi, od kojih su najznačajniji američki standardi zbog uvrštenja stranih trgovačkih društava na američke burze.¹⁶

U teoriji se susrećemo s primjenom različitih kriterija pri razlikovanju vrsta revizija. Pritom se najčešće kao kriteriji uzimaju tijelo koje provodi reviziju, predmet ispitivanja revizora i područje ispitivanja revizora.¹⁷

Primjenom kriterija tijela koje provodi reviziju razlikuje se unutarnja (interna) i vanjska (eksterna) revizija. Pod unutarnjom revizijom podrazumijevamo onu reviziju koju obavljaju subjekti unutar samog trgovačkog društva koje je predmet revizije. Poslovi su takve revizije ispitivanje postojećeg ustroja trgovačkog društva i unapređenje učinkovitosti poslovnih funkcija, ispitivanje načina donošenja odluka, funkcioniranje informacijskog sustava i drugi poslovi. U organizacijskom smislu interna revizija spada u računovodstvenu funkciju trgovačkog društva. Vanjska revizija je ona revizija koju obavljaju stručni, neovisni i ovlaštani revizori. Oni ne mogu biti zaposlenici ni na bilo koji drugi način povezani s trgovačkim društvom čije poslovanje i financijska izvješća ispituju. Na taj način osigurava se njihova neovisnost u radu i ocjeni. Predmet ispitivanja vanjske revizije jest objektivnost i realnost financijskih izvješća trgovačkog društva. Izvješće revizora koristi kako dioničarima, tako i članovima uprave društva. Pojam revizije se najčešće izjednačuje s vanjskom revizijom.¹⁸

S obzirom na predmet ispitivanja revizora razlikujemo reviziju financijskih izvješća i reviziju poslovanja trgovačkog društva. Revizija financijskih izvješća usmjerena je na ispitivanje i ocjenu objektivnosti i realnosti financijskih izvješća. Nju najčešće provode vanjski revizori, iako je uprava društva može povjeriti i unutarnjim revizorima radi svojih potreba. Pod revizijom poslovanja podrazumijeva se ispitivanje i ocjena cjelokupnog poslovanja ili dijela poslovanja s ciljem unapređenja poslovanja trgovačkog društva. Ovu reviziju u pravilu provode unutarnji revizori i pritom se obavljaju poslovi analize poslovanja trgovačkog društva u cjelini. Ove poslove mogu obavljati i revizorska društva, ali je tada potrebno razlikovati i odvojiti te poslove od poslova revizije financijskih izvješća.¹⁹

Kada se radi o području ispitivanja revizora, razlikujemo komercijalnu i javnu (državnu) reviziju. Pod komercijalnom revizijom podrazumijevamo vanjsku reviziju. Ona se obavlja na temelju pisanog ugovora između revizorskog društva i trgovačkog društva nad kojim se obavlja revizija. Njime se utvrđuje naknada za obavljene usluge i uzajamna prava i obveze ugovornih strana. Revizorsko društvo mora biti osigurano

¹⁶ Općeprihvaćena računovodstvena načela (Generally Accepted Accounting Principles (GAAP)) koje usvaja Odbor za financijske računovodstvene standarde (Financial Accounting Standards Board (FASB)) i Općeprihvaćeni revizijski standardi (Generally Accepted Auditing Standards (GAAS)) koje usvaja Američki institut ovlaštenih javnih računovođa (American Institute of Certified Public Accountants (AICPA)). I jedno i drugo tijelo nalaze se pod nadzorom američke Komisije za vrijednosne papire (Securities and Exchange Commission). Vidi u Shyam Sunder, Rethinking the Structure of Accounting And Auditing, Yale IFC Working Paper No. 03-17, Yale International Center for Finance, 2003., str. 3-13., Feinman, J.M., op. cit. str. 21-22., Cunningham, L.A., op. cit., str. 943-946. i 964-965., Lajoš Žager, Američki nacionalni revizijski standardi, Računovodstvo i financije, 5/1995., str. 22-23.

¹⁷ Žager, L., Objekt, predmet i vrste revizije, str. 41.

¹⁸ ibid., str. 42.

¹⁹ loc. cit.

od odgovornosti za štetu na svotu osiguranja koja je utvrđena zakonom, a koja može nastati trgovačkom društvu zbog neprimjerenog rada revizora. U svom radu revizor mora postupati sukladno pravnim propisima te standardima revizorske struke. Javna (državna) revizija obavlja se u ime i za račun države te je obavlja glavni državni revizor kojeg imenuje zakonodavno tijelo određene države. Glavni državni revizor je vanjsko, stručno i neovisno tijelo koje ispituje načine trošenja novčanih sredstava iz državnog proračuna i poslovanje trgovačkih društava od javnog interesa.²⁰

2.2. *Uloga revizora*

Različiti korisnici izvješća o reviziji očekuju da će ih ono obavijestiti o točnosti financijskih izvješća, solventnosti trgovačkog društva nad čijim se financijskim izvješćima provodi revizija, postojanju prijevornih radnji, poštivanju pravnih obveza trgovačkog društva i odgovornom ponašanju trgovačkog društva u odnosu na zaštitu okoliša i općedruštvena pitanja.²¹

Kada se radi o točnosti financijskih izvješća i solventnosti trgovačkog društva, valja naglasiti da odgovornost za potpunost i točnost prikaza financijske situacije u trgovačkom društvu leži na članovima uprave i nadzornog odbora. Naime, uprava je ovlaštena sastaviti godišnja financijska izvješća (čl. 300.a, ZTD). Potom uprava godišnja financijska izvješća, izvješće o stanju društva i prijedlog odluke o upotrebi dobiti dostavlja nadzornom odboru koji će ih ispitati i u pisanom obliku o provedenom ispitivanju izvijestiti glavnu skupštinu. Nadzorni odbor mora zauzeti stav i o izvješću revizora, ako postoji obveza revizije godišnjih financijskih izvješća (čl. 300.b i 300.c, ZTD). Konačno, godišnja financijska izvješća utvrđuju uprava i nadzorni odbor, osim u slučaju ako usvajanje financijskih izvješća prepuste glavnoj skupštini ili nadzorni odbor ne dade suglasnost na izvješća uprave te to umjesto njih učini glavna skupština (čl. 300.d i 300.e, ZTD).²² Iz ovoga proizlazi da revizor ima zadatak ocijeniti da li su financijska izvješća izrađena u skladu sa zakonom i računovodstvenim standardima i prikazuju li istinitu i pravednu (fair) sliku financijske situacije trgovačkog društva, pri čemu konačni sud o izvješću revizora daje nadzorni odbor trgovačkog društva.

Javnost očekuje od revizora da utvrdi postojanje prijevornih radnji ili povreda pravnih propisa koje mogu imati za posljedicu netočnosti u financijskim izvješćima na temelju kojih revizor izrađuje svoje izvješće. I ovdje je primarni zadatak nadzornog odbora da utvrdi moguća protuzakonita postupanja uprave te da uprava izgradi sustav

²⁰ *ibid.*, str. 42-43.

²¹ Green Paper of The Commission 1996, str. 10.

²² Izmjenom Zakona o trgovačkim društvima iz 2003. godine uvedeno je novo poglavlje pod naslovom "Utvrđenje godišnjih financijskih izvješća" kojim je uređena materija izrade i usvajanja godišnjih financijskih izvješća po uzoru na europsko i njemačko pravo društava. Pritom odlučivanje o godišnjim financijskim izvješćima prelazi iz nadležnosti glavne skupštine u nadležnost nadzornog odbora i uprave koji zajedno odgovaraju za njihovu točnost. Glavna skupština samo iznimno utvrđuje godišnja financijska izvješća. To je i opravdano s obzirom na to da je uprava najupućenija u tekuća financijska poslovanja trgovačkog društva, a nadzorni odbor s obzirom na svoj ustroj i stručnost najosposobljeniji da obavi nadzor nad upravom pri sastavljanju godišnjih financijskih izvješća. Vidi u Jakša Barbić, *Pravo društava*, Knjiga druga - Društva kapitala, Organizator, Zagreb, 2001., str. 362-363.

unutarnjeg nadzora, dok se odgovornost revizora sastoji u obvezi da planira i izvodi postupak revizije tako da se može razumno očekivati da će utvrditi nedostatke i nepravilnosti u godišnjim financijskim izvješćima, bilo da su oni izazvani prijevarem, nenamjernim greškama ili povredama pravnih propisa.²³ U državama članicama Europske unije neutvrđivanje prijevare ili povrede zakona predstavlja osnovu za uspostavu odgovornosti revizora uz uvjet ispunjenja određenih dodatnih pretpostavki.²⁴

Konačno, posljednjih godina se osobita pozornost posvećuje zaštiti čovjekovog okoliša, uvjeta rada i sigurnosti, politike proizvodnje i drugih pitanja od šireg društvenog značaja. U pravilu revizori ne posjeduju stručna znanja uz pomoć kojih bi mogli ocijeniti stanje u trgovačkom društvu u pogledu tih pitanja. Oni se pritom mogu koristiti uslugama vještaka. Ipak, to bi trebao biti predmet analize nekih drugih stručnjaka.²⁵

Praksa i pravna znanost pokazuju da države koje pripadaju angloameričkoj pravnoj tradiciji (*Common Law*) imaju bolje zakonodavstvo koje štiti potencijalne investitore i razvijenija tržišta kapitala nego države koje pripadaju kontinentalnoj pravnoj tradiciji (*Civil Law*).²⁶ Postavlja se pitanje mjesta i uloge računovodstva i revizije u korporacijskom upravljanju trgovačkih društava. U državama angloameričke pravne tradicije jača je potreba za učestalijim i preglednijim računovodstvom i revizijom zbog bolje razvijenosti tržišta kapitala.²⁷ Na taj način prevladava se asimetrija u dostupnosti informacija o trgovačkom društvu između trgovačkog društva (i njegovih dioničara) i vanjskih investitora. Konačno, i troškovi revizije i izrade financijskih izvješća veći su u državama angloameričke pravne tradicije. Ti troškovi se povećavaju i u državama kontinentalne pravne tradicije kada se učestalije i preglednije izrađuju i revidiraju financijska izvješća. Postavlja se pitanje da li učestalije i preglednije računovodstvo i revizija može doprinijeti razvoju financijskog tržišta te se postavlja hipoteza da strože računovodstvo može nadomjestiti slabosti zakona o zaštiti investitora. U tom smjeru ide i tendencija k usvajanju međunarodnih

²³ Green Paper of The Commission 1996, str. 13-16.

²⁴ Tako sudovi utvrđuju odgovornost revizora: a) ako je revizor zbog vlastitog nemara propustio utvrditi prijevare pouzdajući se u izvješća i rad uprave trgovačkog društva (npr. presude francuskih sudova) ili zbog nedovoljnog rada nije utvrdio postojanje prijevare, iako je to mogao učiniti da nije bio nemaran (npr. presude finskih, francuskih, britanskih i talijanskih sudova); b) ako je utvrdio postojanje prijevare, ali je nije prikazao u svom izvješću što je dovelo do nastanka štete (presude finskih i britanskih sudova). Vidi u European Commission, A study on systems of civil liability of statutory auditors in the context of a Single Market for auditing services in the European Union, 15 January 2001., http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/company/audit/docs/auditliability.pdf, 31. listopada 2003., str. 44-46. i 123-125.

²⁵ Green Paper of The Commission 1996, str. 16.

²⁶ Jere R. Francis, Inder K. Khurana, Raynolde Pereira, *Investor Protection Laws, Accounting and Auditing Around the World*, University of Missouri at Columbia, University of Missouri at Columbia - College of Business and Public Administration and University of Missouri at Columbia - School of Accountancy, <http://papers.ssm.com/sol3/results.cfm?xtres=21>, 28. listopada 2003., str. 1-2 i 4-8.

²⁷ Potreba za izradom financijskih izvješća i njihovom revizijom nastaje krajem 18. stoljeća kada dolazi do razvoja tržišta kapitala i pojave odvajanja upravljanja i vlasništva nad trgovačkim društvima. Tako je burza u New Yorku osnovana 1792. godine. Vidi u Eugene A. Imhoff, Jr., *Accounting Quality, Auditing and Corporate Governance*, University of Michigan Business School, January 2003, <http://papers.ssm.com/sol3/results.cfm>, str. 3-4.

računovodstvenih standarda u izradi financijskih izvješća u državama kontinentalne pravne tradicije.²⁸ U praksi država kontinentalne pravne tradicije ne mogu se naći dokazi da usvajanje međunarodnih računovodstvenih standarda doprinosi boljem razvoju financijskih tržišta.²⁹ Stoga se ukazuje potreba opsežnijih reformi zakona o zaštiti investitora u državama kontinentalne pravne tradicije.³⁰

3. Revizija u hrvatskom pravu

U hrvatskom pravu postoji nekoliko pravnih izvora koji uređuju obvezu revizije financijskih izvješća, položaj i uvjete za obavljanje djelatnosti revizora te slučajeve posebne revizije. To su Zakon o računovodstvu (NN 90/92.), Zakon o reviziji (NN 90/92.) i Zakon o trgovačkim društvima (NN 111/93., 34/99., 52/00. i 118/03.).

3.1. Obveza revizije u trgovačkim društvima

3.1.1. Redovita revizija financijskih izvješća

Redovitu obvezu revizije financijskih izvješća propisuje Zakon o računovodstvu³¹ u čl. 28., gdje se određuje da financijska izvješća svih velikih trgovačkih društava i srednje velikih trgovačkih društava ustrojnih kao dionička društva treba podvrći reviziji jednom godišnje. Mala trgovačka društva ustrojena kao dionička društva podliježu obvezi skraćene revizije (uvid u poslovanje) svake treće godine. Sva ostala srednje velika i mala trgovačka društva (društva s ograničenom odgovornošću) mogu svojim društvenim ugovorima ili statutima propisati tu obvezu. Klasifikacija trgovačkih društava provodi se prema kriterijima: 1. zbroj bilance nakon odbitka gubitka iskazanog u aktivi; 2. prihod u dvanaest mjeseci prije sastavljanja bilance, i 3. godišnji prosjek zaposlenih namještenika.³² Promatrajući odredbe Zakona

²⁸ Na taj način se ipak ne zadire oštrije u postojeće zakone o zaštiti investitora koji su slabe kvalitete u državama kontinentalne pravne tradicije.

²⁹ Izuzev kada se radi o Švicarskoj i Italiji. Vidi Francis, J.R., Khurana, I.K., Pereira, R., *Investor Protection Laws, Accounting and Auditing Around the World*, str. 25.

³⁰ Francis, J.R., Khurana, I.K., Pereira, R., *Investor Protection Laws, Accounting and Auditing Around the World*, str. 24-25.

³¹ Zakon o tržištu vrijednosnih papira (NN 84/02.) u čl. 20. i 21. propisuje da izdavatelj vrijednosnih papira mora objaviti prospekt (javnu ponudu) kojom poziva na opis vrijednosnih papira. Kao obvezatni dio prospekta navodi se i godišnja financijska i konsolidirana financijska izvješća te podatke o osobi revizora i podatke o mogućem odbijanju obavljanja revizije, nepotpisivanju ili uključivanju određenih ograničenja u izvješće o reviziji. Iz ovoga se može zaključiti da obvezi revizije podliježu i trgovačka društva čiji vrijednosni papiri kotiraju na burzama.

³² Klasifikacija trgovačkih društava određena je čl. 16. Zakona o računovodstvu: "(1) Poduzetnici koji su obvezni voditi poslovne knjige i sastavljati financijske izvještaje prema odredbama ovoga Zakona klasificiraju se na male, srednje velike i velike.

(2) Mali su poduzetnici oni koji ne prelaze dva od tri sljedeća kriterija: 1. zbroj bilance nakon odbitka gubitka iskazanog u aktivi u protuvrijednosti DEM 2,000.000; 2. prihod u dvanaest mjeseci prije sastavljanja bilance u protuvrijednosti DEM 4,000.000; 3. godišnji prosjek zaposlenih 50 namještenika.

o računovodstvu i odredbe Četvrte smjernice Europske unije o bilancama i Sedme smjernice Europske unije o konsolidiranim bilancama moguće je uočiti da je hrvatski zakonodavac obvezu revizije postavio uže nego Europska unija. Naime, Zakon obvezu revizije ograničava samo na dionička društva, dok društva s ograničenom odgovornošću obvezu revizije mogu predvidjeti svojim društvenim ugovorima. Naime, i Četvrta i Sedma smjernica utvrđuju da će se njihove odredbe primjenjivati na sva dionička društva, komanditna društva na dionice i društva s ograničenom odgovornošću (čl. 1. Četvrte smjernice i čl. 4. Sedme smjernice).³³ Smjernice ne predviđaju nikakvu posebnu klasifikaciju trgovačkih društava.³⁴ Četvrta smjernica u čl. 51. obvezuje sva društva kapitala na reviziju godišnjih financijskih izvješća, osim

(3) Srednje su veliki poduzetnici oni koji prelaze dva od tri kriterija iz stavka (2) ovoga članka, a nikad ne prelaze dva od tri sljedeća kriterija: 1. zbroj bilance nakon odbitka gubitka iskazanog u aktivni u protuvrijednosti DEM 8.000.000; 2. prihod u dvanaest mjeseci prije sastavljanja bilance u protuvrijednosti DEM 16.000.000; 3. godišnji prosjek zaposlenih 250 namještenika.

(4) Veliki su poduzetnici oni koji prelaze bar dva od tri kriterija navedena u stavku (3) ovoga članka.

(5) U smislu ovoga Zakona, veliki su poduzetnici i banke, financijske organizacije i osiguravajuća te reosiguravajuća društva.

(6) Kao prosječan broj zaposlenih uzima se četvrtina zbroja zaposlenih 31. III. do 30. VI., 30. IX. i 31. XII. uključujući i zaposlene u inozemstvu.”

Prijedlog Zakona o računovodstvu iz 2003. godine klasifikaciju (razvrstavanje) trgovačkih društava određuje u čl. 14.: “(1) Za svrhe ovoga Zakona, trgovačka društva se razvrstavaju na mala, srednje velika i velika.

(2) Mala trgovačka društva jesu ona koja ne prelaze dva od tri sljedeća kriterija: 1. zbroj bilance nakon odbitka gubitka iskazanog u aktivni u iznosu 3.650.000 EUR preračunato u kunama; 2. prihod u dvanaest mjeseci prije sastavljanja bilance u iznosu 7.300.000 EUR preračunato u kunama; 3. godišnji prosjek zaposlenih 50.

(3) Srednje velika trgovačka društva jesu ona koja prelaze dva od tri kriterija iz stavka (2) ovoga članka, a ne prelaze dva od tri sljedeća kriterija: 1. zbroj bilance nakon odbitka gubitka iskazanog u aktivni u iznosu 14.600.000 EUR preračunato u kunama; 2. prihod u dvanaest mjeseci prije sastavljanja bilance u iznosu 29.200.000 EUR preračunato u kunama; 3. godišnji prosjek zaposlenih 250.

(4) Velika trgovačka društva jesu ona koja prelaze najmanje dva od tri kriterija navedena u stavku (3) ovoga članka.

(5) Velika trgovačka društva, u smislu ovoga Zakona, jesu banke, financijske organizacije i osiguravajuća te reosiguravajuća društva, neovisno o kriterijima za razvrstavanje iz stavaka (2), (3) i (4) ovoga članka.

(6) Kao prosječan broj zaposlenih uzima se četvrtina zbroja zaposlenih 31. III. do 30. VI., 30. IX. i 31. XII. uključujući i zaposlene u inozemstvu.

(7) Za preračunavanje eura iz stavaka (2) i (3) ovoga članka primjenjuje se srednji tečaj Hrvatske narodne banke od 31. prosinca odnosno godine, a dobivene veličine služe za razvrstavanje trgovačkih društava radi eksternog financijskog izvješćivanja.” Iz ovoga se vidi da je predlagatelj Zakona poverio iznose zbroja bilanci i prihoda trgovačkih društava za njihovo razvrstavanje, uzimajući u obzir suvremene gospodarske trendove u RH te odredbe njemačkog prava.

³³ Tako i njemački HGB u § 316 propisuje obvezu svih društava kapitala, osim malih trgovačkih društava (§ 267 Abs. 1 HGB), da provedu reviziju svojih godišnjih financijskih izvješća te obvezu revizije konsolidiranih financijskih izvješća svih društava kapitala.

³⁴ Ali to predviđa § 267 njemačkog HGB-a.

ako država članica predvidi mogućnost da od obveze revizije budu izuzeta ona društva kapitala koja ispunjavaju uvjete iz čl. 11. Četvrte smjernice (mala trgovačka društva).³⁵ Sedma smjernica predviđa obvezu vladajućeg društva (društva-majke) da obavi reviziju za sva konsolidirana financijska izvješća (čl. 37. Sedme smjernice). Prijedlog Zakona o računovodstvu iz 2003. godine u čl. 25. predviđa obvezu revizije financijskih izvješća i konsolidiranih financijskih izvješća velikih trgovačkih društava, srednje velikih trgovačkih društava koja su dionička društva, trgovačkih društava koja sa svojim vrijednosnim papirima kotiraju na burzama, trgovačkih društava koja izdaju dužničke vrijednosne papire i drugih trgovačkih društava koja su na to obvezana zakonom svake godine. Financijska izvješća malih trgovačkih društava koja su dionička društva podliježu reviziji jednom u tri godine. Konačno, financijska izvješća ostalih trgovačkih društava podliježu reviziji u obliku pregleda svake tri godine. Na ovaj način predlagatelj zakona nastoji uskladiti propise sa spomenutim smjernicama te širi obvezu revizije i na društva s ograničenom odgovornošću.

3.1.2. Obveza revizije propisana Zakonom o trgovačkim društvima

Zakon o trgovačkim društvima na više mjesta predviđa obvezu revizije u nekim specifičnim slučajevima. Tako se propisuje obveza revizije pri osnivanju trgovačkog društva (čl. 180.-185., 194.a, 197.-198., 203., 206., 390., 394.-395., ZTD), u slučajevima posebne revizije (čl. 298.-300., 500., ZTD), pri povećanju temeljnog kapitala trgovačkog društva ulozima u stvarima i pravima (čl. 305.-306., 309., 311., ZTD), uvjetnog povećanja temeljnog kapitala trgovačkog društva ulozima u stvarima i pravima (čl. 315.-317., ZTD), povećanja temeljnog kapitala ulozima u stvarima i pravima na temelju odluke uprave o odobrenom temeljnom kapitalu (čl. 326., ZTD), povećanja temeljnog kapitala trgovačkog društva iz sredstava društva (čl. 330.-331., 459.-460., ZTD), likvidaciji trgovačkog društva (čl. 376., čl. 472., ZTD), reviziji financijskih izvješća društava s ograničenom odgovornošću (čl. 450.-452., ZTD), reviziji poduzetničkog ugovora (čl. 481.a-481.b, ZTD) i reviziji izvješća o ovisnosti (čl. 498., ZTD), priključenja trgovačkog društva (čl. 504., ZTD), pripajanja i spajanja trgovačkih društava (čl. 513.-515., 517., 519., 521., 526., 531., 533., 534., 540., 544., 549., ZTD), podjeli trgovačkih društava (čl. 550.e-550.g, ZTD) i preoblikovanju trgovačkih društava (čl. 580., ZTD). Sve te situacije mogu dovesti do ugrožavanja interesa članova trgovačkih društava, pa se propisuje obveza revizije kojom se osigurava da članovi društva dobiju potpunu i točnu sliku o financijskoj situaciji u trgovačkom društvu.

U čl. 182. i 197. ZTD-a propisuje se obveza revizije osnivanja, kako u slučaju simultanog, tako i sukcesivnog osnivanja dioničkog društva. Kako društva kapitala karakterizira da njihov supstrat čini temeljni kapital, koji služi kao jamstvo trećim osobama (vjerovnicima) da će trgovačko društvo ispuniti svoje obveze,³⁶ javlja se

³⁵ Čl. 11. Četvrte smjernice određuje da države članice mogu dopustiti da ona trgovačka društva koja ne prelaze dva od tri sljedeća kriterija: 1. zbroj bilance nakon odbitka gubitka iskazanog u aktivu u iznosu od 1,000.000 EUA; 2. prihod u dvanaest mjeseci prije sastavljanja bilance u iznosu 2,000.000 EUA; 3. godišnji prosjek zaposlenih 50, mogu sastaviti skraćeno izvješće o reviziji.

³⁶ Članovi društava kapitala ne odgovaraju za obveze društva svojom osobnom imovinom, već to čini samo trgovačko društvo svojim temeljnim kapitalom kojega čine ulogi članova društva kapitala (dioničari, članovi društva s ograničenom odgovornošću). Članovi društava kapitala na temelju svojih uloga uživaju određena upravljačka i imovinska prava te snose rizik eventualnog neuspješnog poslovanja trgovačkog društva.

potreba da se pri osnivanju trgovačkog društva obavi postupak revizije koji će obaviti nepristrani i stručni revizori. Zakon propisuje obvezu članova uprave i nadzornog odbora da provjere postupak osnivanja, a revizori moraju obaviti reviziju u slučaju ako je neki član uprave ili nadzornog odbora ujedno i osnivač društva, ako su u osnivanju preuzete dionice za račun nekog člana uprave ili nadzornog odbora,³⁷ ako je neki član uprave ili nadzornog odbora u osnivanju dobio posebnu pogodnost ili je dobio naknadu ili obeštećenje za postupak osnivanja³⁸ te konačno ako je osnivanje društva provedeno ulaganjem ili preuzimanjem stvari ili prava.³⁹ Radi se o slučajevima tzv. kvalificiranog osnivanja dioničkog društva,⁴⁰ gdje je moguće ugroziti interese dioničara i vjerovnika. Revizore imenuje registarski sud na čijem će području dioničko društvo imati svoje sjedište, a on odlučuje i o visini nagrade i naknade troškova revizorima, koja se isplaćuje iz sredstava dioničkog društva (čl. 182. st. 3. i čl. 185., ZTD). Zahtjev sudu podnose osnivači, odnosno uprava društva. Što se tiče opsega revizije, ona se ograničava na ispitivanje potpunosti i točnosti podataka osnivača o preuzimanju dionica, o ulaganju u temeljni kapital i o utvrđenjima vezanim uz posebne pogodnosti i troškove osnivanja te ulaganje, odnosno preuzimanje stvari i prava, kao i da li vrijednost ulaganja i preuzimanja stvari i prava odgovara nominalnom iznosu dionica koje za to treba dati ili vrijednosti činidbi koje za to treba ispuniti društvo. O obavljenoj reviziji sastavlja se pisano izvješće koje se dostavlja sudu i upravi društva (čl. 183., ZTD).⁴¹ Uz prijavu za upis novoosnovanog dioničkog društva moraju se priložiti ugovori o posebnim pogodnostima i ulaganju, odnosno preuzimanju stvari te izvješće revizora (čl. 187. st. 2. t. 2. i 6., ZTD), pri čemu sud ima ovlast odbiti upis društva u sudski registar ako revizori osnivanja izjave ili je očigledno da je izvješće o osnivanju ili izvješće o reviziji netočno, nepotpuno ili protivno zakonu, kao i u slučaju ako je vrijednost predmeta ulaganja stvari ili prava, odnosno preuzimanja stvari bitno manja od nominalnih iznosa dionica koje se za to daju ili od vrijednosti protučinidbe (čl. 188., ZTD). Na isti način će se postupiti i u slučaju osnivanja društva s ograničenom odgovornošću ukoliko se ulažu stvari ili prava (čl. 390. st. 3. i 4., 394.-395., ZTD). Izmjenama i dopunama ZTD-a, iz 2003. godine, uređeni su i slučajevi naknadnih osnivanja trgovačkih društava kojima se pokrivene one situacije kada društvo stječe stvari i prava nakon osnivanja trgovačkog društva. Tako bi osnivači mogli prvo osnovati trgovačko društvo, a potom pribaviti određene stvari i prava koja će činiti sastavni dio njegovog temeljnog kapitala. Na taj način bi se izbjegli stroži propisi koji se primjenjuju pri osnivanju trgovačkih društava kada se ulažu ili preuzimaju prava, odnosno stvari. Da bi se spriječile takve

³⁷ Moguće je da postoji sukob interesa budući da su u jednoj te istoj osobi sjedinjene funkcije upravljanja i nadzora nad trgovačkim društvom te dioničarstva (vlasništva) u trgovačkom društvu.

³⁸ Ocjenjuje se primjerenost određivanja takve posebne pogodnosti, naknade ili obeštećenja te njihova novčana vrijednost.

³⁹ Potrebno je da revizor provjeri da li je procijenjena vrijednost te stvari ili prava realna. Vidi u Franc Kolenc, *Revizijski postupci kod uloga u stvarima i povećanja temeljnog kapitala*, Računovodstvo, revizija i financije, 8/1996., str. 35-36. i 38-39.

⁴⁰ Vilim Gorenc, *Trgovačko pravo - društva*, Školska knjiga, Zagreb, 1996., str. 214-217., Barbić, J., op. cit., str. 179-180.

⁴¹ Na osnivačkoj skupštini u slučaju sukcesivnog osnivanja dioničkog društva čitaju se izvješća o osnivanju i reviziji te se na taj način upoznaju i dioničari sa sadržajem tih izvješća (čl. 203. st. 2. i čl. 206. st. 1., ZTD).

zloupotrebe, hrvatski je zakonodavac ograničio takva naknadna osnivanja vezujući ih za određeno vrijeme i određenu vrijednost tih stvari ili prava. Tako je u čl. 194.a ZTD-a propisano da su valjani ugovori koje društvo u prve dvije godine nakon što se upiše u sudski registar sklopi s osnivačima ili s dioničarima na čije dionice otpada više od desetine iznosa temeljnog kapitala društva kojima društvo stječe stvari i prava za cijenu jednaku ili višu od iznosa desetine tog kapitala, i to ako ih odobri glavna skupština i kada ih se upiše u sudski registar. Prije nego što glavna skupština donese odluku, treba joj podnijeti izvješće revizora osnivanja koji su pregledali ugovor, odnosno stvar ili pravo koje se stječe (čl. 194.a, ZTD).⁴²

U čl. 298.-300. ZTD-a propisuju se slučajevi tzv. posebne revizije. Njezina karakteristika je ta da odluku o imenovanju revizora i provedbi te vrste revizije radi ispitivanja radnji provedenih u osnivanju društva, ispitivanju vođenja poslova društva i mjera poduzetih za povećanje ili smanjenje temeljnog kapitala društva (čl. 298. st. 1.) te ispitivanja poslovnih odnosa društva s vladajućim društvom ili s nekim društvom koje je s njim povezano, kada odluku donosi sud (čl. 500., ZTD),⁴³ donosi glavna skupština dioničkog društva⁴⁴ običnom većinom glasova. Ova revizija provodi se radi utvrđivanja činjenica na temelju kojih se može postaviti odštetni zahtjev protiv osnivača i protiv članova uprave i nadzornog odbora, a radi zaštite manjinskih dioničara te se u pravilu provodi nakon što je provedena neka od gore spomenutih revizija.⁴⁵ U donošenju odluke ne može sudjelovati član uprave ili nadzornog odbora, bez obzira da li nastupa u svoje ili tuđe ime, ako se ispitivanje revizora odnosi na ocjenu rada nekog člana tih tijela ili je u vezi s pokretanjem sudskog spora između društva i nekog od tih osoba. Za posebnog revizora se može imenovati samo ovlašteni revizor. Ako se posumnja u stručnost i pouzdanost posebnog revizora kojeg je imenovala glavna skupština, dioničari koji drže dionice koje čine najmanje deseti dio temeljnog kapitala ili najmanje 8.000.000,00 kuna temeljnog kapitala, mogu predložiti sudu da imenuje drugog revizora. Prijedlog se mora podnijeti u roku od 14 dana od održavanja skupštine na kojoj je imenovan posebni revizor.⁴⁶ U slučaju ako glavna skupština odbije imenovati revizore, to će učiniti sud na

⁴² Ova odredba je nastala po uzoru na austrijsko i njemačko pravo društava (§ 45 st. 1. AktgA, § 52 st. 1. AktG). Vidi u Gorenc, V., op. cit., str. 217.

⁴³ Svaki član ovisnog društva ima pravo postaviti zahtjev sudu da se posebno ispituju poslovni odnosi društva s vladajućim društvom ili društvom s kojim su vladajuće i ovisno društvo povezani u koncern, a između njih nije sklopljen ugovor o vođenju poslova. Nedostatak ove zakonske odredbe očituje se u tome što članovi ovisnog društva mogu takav zahtjev postaviti sudu samo u ograničenom broju slučajeva: a) ako revizor odbije dati ili ograničiti izjavu o prihvatanju izvješća o ovisnosti uprave ovisnog društva, zbog njezine nepotpunosti ili prigovora koje ima na sadržaj izvješća; b) ako nadzorni odbor stavi prigovore na izjavu uprave koju je ona dala na kraju svog izvješća o ovisnosti; c) ako uprava izjavi da je društvo bilo oštećeno određenim pravnim poslom ili radnjom, te mu šteta nije nadoknađena. Članovima ovisnog društva se jedino na taj način pruža mogućnost neposrednog uvida u odnose povezanih društava.

⁴⁴ Izmjenama ZTD-a iz 2003. godine predviđeno je da nadzorni odbor može dati nalog revizoru za ispitivanje godišnjih financijskih izvješća (čl. 263. st. 2., ZTD). To je i prirodno zbog nadzorne funkcije koju ostvaruje to tijelo u dioničkom društvu, a ponekad članovi nadzornog odbora trebaju stručnu pomoć revizora.

⁴⁵ Barbić, J., op. cit., str. 524-525., Gorenc, V., op. cit., str. 348.

⁴⁶ Na taj način manjinski dioničari mogu utjecati na odluku glavne skupštine o imenovanju posebnog revizora (čl. 298. st. 4-5.). Ova dopuna je određena 2003. godine Zakonom o izmjenama i dopunama ZTD-a (NN 118/03.).

prijedlog manjinskih dioničara. Uvjet za podnošenje prijedloga je da su ga podnijeli dioničari koji zajedno drže dionice koji čine najmanje dvadesetinu temeljnog kapitala,⁴⁷ da postoji opravdana sumnja da su pri osnivanju društva počinjene nepravilnosti ili grube povrede zakona, odnosno statuta te da je zahtjev podnesen u roku od 15 dana od održavanja glavne skupštine na kojoj je odbijen prijedlog za imenovanje posebnog revizora. Posebni revizori imaju pravo uvida u svu poslovnu dokumentaciju dioničkog društva, a članovi uprave i nadzornog odbora su dužni surađivati s njima.⁴⁸ Posebni revizori o svom nalazu izrađuju pisano izvješće koje dostavljaju upravi društva i sudskom registru u kojem je upisano društvo. Uprava mora podnijeti izvješće nadzornom odboru te ga staviti na naredni dnevni red glavne skupštine društva (čl. 299., ZTD). Posebni revizori imaju pravo na primjerenu nagradu i naknadu troškova na teret dioničkog društva, a odluku o tome, ako je posebne revizore imenovao sud, donosi taj sud (čl. 300., ZTD).

Trgovačka društva ustanovljavaju svoj temeljni kapital uplatom dionica, odnosno uplatama temeljnih uloga. Tijekom poslovanja se iznos tog temeljnog kapitala povećava pohranom ostvarene dobiti u rezervama društva, zadržanom amortizacijom, ali se i smanjuje eventualnim gubicima. Trgovačko društvo može kapital pribavljati i iz vanjskih izvora, uzimajući kredite, izdajući obveznice i sl. Konačno, svako trgovačko društvo može pribaviti novi kapital i povećanjem svojeg temeljnog kapitala, pri čemu razlikujemo efektivno i nominalno povećanje. Tako ZTD određuje da dioničko društvo može povećati temeljni kapital novim ulozima, na temelju uvjetnog povećanja temeljnog kapitala, na temelju odredbi o odobrenom temeljnom kapitalu⁴⁹ te povećanjem temeljnog kapitala iz sredstava društva.⁵⁰ Društvo s ograničenom odgovornošću može povećati svoj temeljni kapital ili uplatama novih temeljnih uloga ili pretvaranjem vlastitih rezervi u temeljni kapital.⁵¹ Ako se povećanje temeljnog kapitala dioničkog društva obavlja ulaganjem stvari ili prava, potrebno je da revizor, kojeg je imenovao ovlašteni sud, obavi procjenu vrijednosti stvari ili prava,⁵² da o tome sastavi pisano izvješće te ga dostavi sudu i upravi društva. Sud će odbiti upis odluke o povećanju temeljnog kapitala u registar ako je vrijednost uloga u stvarima i u

⁴⁷ Izmjenom ZTD-a iz 2003. godine smanjen je udio dionica u temeljnom kapitalu društva s 10 % na 5%, čime se olakšava manjinskim dioničarima podnošenje prijedloga za imenovanje posebnog revizora, ako ga je odbila imenovati glavna skupština.

⁴⁸ Zakon ne propisuje posebni rok u kojem se ima obaviti revizija, ali valja voditi računa da čl. 252. st. 6. i čl. 272. ZTD-a propisuju zastarni rok od 5 godina za podizanje zahtjeva zbog odgovornosti članova uprave i nadzornog odbora za štetu pričinjenu društvu. Vidi u Barbić, J., op. cit., str. 526.

⁴⁹ To su oblici efektivnog (stvarnog) povećanja temeljnog kapitala.

⁵⁰ Radi se o nominalnom povećanju temeljnog kapitala gdje se radi o unutarnjoj preraspodjeli postojećeg vlastitog kapitala društva pretvaranjem dobiti i rezervi u temeljni kapital. Temelj za donošenje odluke o povećanju temeljnog kapitala društva moraju biti financijska izvješća prethodne poslovne godine koja su utvrđena i koja je pregledao i potvrdio revizor najviše 8 mjeseci prije prijave odluke o povećanju za upis u sudski registar (čl. 330. i čl. 459. st. 1-2., ZTD). Vidi u Kolenc, F., op. cit., str. 39.

⁵¹ Podrobnije o povećanju temeljnog kapitala dioničkih društava i društava s ograničenom odgovornošću vidi u Barbić, J., op. cit., str. 537-572. i 1018-1032., Gorenc, V., op. cit., str. 350-364. i 439-443.

⁵² Vidi odluku Visokog trgovačkog suda RH od 6. srpnja 1999. donesenu u predmetu Pž-2852/99, objavljenu u časopisu Pravo i porezi, 3/2000, str. 100.

pravima znatno manja od iznosa temeljnog kapitala koji otpada na dionice koje se za to izdaju (čl. 305., 315., 326., ZTD).⁵³

U slučaju prestanka postojanja društva provodi se postupak likvidacije kojem je svrha razrješenje svih pravnih odnosa trgovačkog društva i trećih osoba (naplata tražbina, namirenje vjerovnika, unovčenje imovine društva) i raspodjela preostale imovine trgovačkog društva između članova društva koji imaju pravo na udio u ostatku likvidacijske mase.⁵⁴ Likvidatori su dužni odmah po stupanju na dužnost izraditi početna likvidacijska financijska izvješća i izvješće o stanju društva. Glavna skupština odnosno skupština odlučuje o utvrđenju početnih likvidacijskih financijskih izvješća, davanju razrješnice likvidatorima i članovima nadzornog odbora.⁵⁵ Na izradu početnih likvidacijskih financijskih izvješća na odgovarajući se način primjenjuju propisi o izradi godišnjih financijskih izvješća. Konačno, sud može odlučiti da nije potrebno provesti reviziju godišnjih financijskih izvješća ako su prilike u društvu tako vidljive da to nije potrebno radi zaštite interesa vjerovnika i dioničara (čl. 376., 472., ZTD).

Budući da revizija financijskog poslovanja društva s ograničenom odgovornošću nije obvezatna, za razliku od dioničkog društva, ZTD je u čl. 450. predvidio mogućnost da sud imenuje revizora financijskih izvješća društva s ograničenom odgovornošću. Na taj način želi se ostvariti zaštita interesa manjinskih članova društva te ih upoznati sa financijskim stanjem u društvu. Pritom valja naglasiti da svaki član društva može predložiti skupštini da donese odluku o imenovanju revizora financijskih izvješća.⁵⁶ U slučaju da skupština društva odbije prijedlog člana, članovi društva koji zajedno drže temeljne uloge koji čine najmanje desetinu temeljnog kapitala mogu podnijeti zahtjev sudu da imenuje revizore. Sud će udovoljiti zahtjevu ako podnositelji - članovi društva⁵⁷ učine vjerojatnim postojanje grube povrede zakona ili društvenog ugovora.⁵⁸ Prije donošenja odluke sud će saslušati članove uprave i nadzornog odbora društva. Revizori imaju pravo pregleda poslovnih knjiga i dokumentacije društva i ispitivanja članova uprave, nadzornog odbora i zaposlenika, koji su dužni surađivati (čl. 451. st. 1., ZTD). Nagradu za rad revizorima određuje sud (čl. 451. st.2., ZTD).⁵⁹

⁵³ Zakonodavac upućuje na odgovarajuću primjenu odredbi čl. 182. st. 3.-4., čl. 183. st. 2.-3. i čl. 184. ZTD-a o reviziji osnivanja. Ove odredbe bi se trebale primijeniti i u slučaju ako se temeljni kapital društva s ograničenom odgovornošću povećava ulozima u stvarima ili pravima (vidi čl. 457. st. 7., ZTD).

⁵⁴ Vidi podrobnije u Barbić, J., op. cit., str. 683-684. i 691-692.

⁵⁵ Kako trgovačko društvo još uvijek ima nadzorni odbor, likvidatori su dužni ta financijska izvješća podnijeti na ispitivanje nadzornom odboru društva u likvidaciji. Vidi u Barbić, J., op. cit., str. 692.

⁵⁶ Barbić, J., op. cit. str. 1002-1004., Gorenc, V., op. cit., str. 436-437.

⁵⁷ Za vrijeme trajanja revizije oni ne mogu prenositi svoje poslovne udjele bez suglasnosti društva (čl. 450. st. 2., ZTD) te sud može uvjetovati imenovanje revizora davanjem primjerenog osiguranja na zahtjev društva (čl. 450. st. 4., ZTD). Na taj način se štiti društvo u slučaju ako se utvrdi da revizija nije bila opravdana, pa je za društvo nastala šteta te radi podmirenja troškova revizije. Revizija je neopravdana ako se u cjelini potvrdi ispravnost financijskih izvješća odnosno ako su poslovne knjige uredno vođene (čl. 450. st. 5., ZTD). Članovi društva koji su zlonamjerno ili zbog grube nepažnje tražili provedbu neopravdane revizije solidarno odgovaraju društvu za štetu (čl. 452. st. 5. ZTD).

⁵⁸ U zahtjevu moraju navesti te grube povrede i predložiti dokaze.

⁵⁹ O troškovima revizije se sklapa sporazum između članova društva i društva, a ako on izostane, odluku o snošenju troškova po slobodnoj ocjeni donosi sud uzimajući u obzir rezultate revizije (čl. 452. st. 2., ZTD).

Revizori moraju izraditi izvješće o reviziji te ga dostaviti upravi i nadzornom odboru društva. Podnositelji zahtjeva za imenovanje revizora imaju pravo uvida u izvješće i priloge u poslovnim prostorijama društva. Uprava i nadzorni odbor potom moraju na sljedećoj skupštini društva podnijeti izvješće revizora te zatražiti da ona o njemu odluči. Ako iz izvješća o reviziji proizlazi da je došlo do grubih povreda zakona ili društvenog ugovora, potrebno je bez odlaganja sazvati skupštinu društva.

Dopunom ZTD-a iz 2003. godine uvedena je i obveza revizije poduzetničkih ugovora (čl. 481.a-481.b, ZTD).⁶⁰ Naime, uspostavom ugovornog koncerna vladajuće društvo dobiva vrlo široke ovlasti u odnosu na ovisno društvo te se ugrožava načelo samostalnosti uprave trgovačkog društva u vođenju poslova društva i načelo očuvanja temeljnog kapitala društva. Stoga se javlja potreba uspostave mehanizama koji će zaštititi interese vanjskih dioničara i vjerovnika ovisnih društava.⁶¹ Revizore poduzetničkog ugovora imenuje uprava ovisnog društva ili na njezin zahtjev sud u čiji je sudski registar upisano ovisno društvo.⁶² Oni moraju izraditi pisano izvješće o obavljenoj reviziji poduzetničkog ugovora te ga zaključiti izjavom o primjerenosti naknade (čl. 491., ZTD) i otpremnine (čl. 492., ZTD) kojima se osiguravaju vanjski dioničari te navesti i pojasniti metode određivanja primjerne naknade i otpremnine. Revizija nije potrebna ako sve dionice odnosno udjele ovisnog društva drži vladajuće društvo (čl. 481.a, ZTD). Nakon sazivanja glavne skupštine, odnosno skupštine

⁶⁰ Pri sklapanju, izmjeni i prestanku poduzetničkih ugovora zakonodavac predviđa sudjelovanje vanjskih dioničara i vjerovnika ovisnog društva u tim radnjama, kako bi dobili potpune informacije o namjeravanom povezivanju trgovačkih društava i zaštitili svoje interese. U slučaju sklapanja poduzetničkih ugovora zahtijeva se suglasnost skupština društava između kojih se sklapa poduzetnički ugovor, koji mora biti sastavljen u pisanom obliku. Ukoliko se radi o sklapanju ugovora o vođenju poslova ili ugovora o prijenosu dobiti, zakon zahtijeva donošenje odluka o suglasnosti 2/3 većinom u skupštinama obiju društava - ugovornih strana, a kada se radi o ostalim poduzetničkim ugovorima, tada samo odluka skupštine onog društva koje se obvezuje na karakterističnu činidbu. Statutom/društvenim ugovorom moguće je predvidjeti i veću većinu i posebne pretpostavke za usvajanje odluke. Izmjenom ZTD-a iz 2003. godine, po uzoru na njemačko pravo, propisano je da uprava svakog društva čija glavna skupština odnosno skupština treba odobriti poduzetnički ugovor, mora sastaviti pisano izvješće u kojem mora pravno i gospodarski obrazložiti razloge sklapanja poduzetničkog ugovora i njegov sadržaj, a osobito način i visinu određene primjerene naknade iz čl. 491. i otpremnine iz čl. 492. ZTD-a. te upozoriti na posebne poteškoće pri procjeni vrijednosti društva. Uprave obaju društava mogu sastaviti i zajedničko izvješće o poduzetničkom ugovoru (čl. 481. st. 4., ZTD). U slučaju izmjene odredbi ugovora predviđa se identičan postupak kao i u slučaju sklapanja poduzetničkog ugovora, s time da u slučaju izmjene odredbi ugovora o vođenju poslova ili prijenosu dobiti kojima se uređuje obveza isplate primjerene naknade ili otpremnine vanjskim dioničarima, traži se i njihova posebna suglasnost (čl. 483., ZTD). U slučaju prestanka poduzetničkog ugovora (otkaz, raskid) odluku o prestanku donosi uprava trgovačkog društva te se ne zahtijeva suglasnost skupština društava. Valja naglasiti da u slučaju ako je sklopljen ugovor o vođenju poslova ili prijenosu dobiti društva, uprava mora pribaviti posebnu suglasnost za prestanak od vanjskih dioničara radi zaštite njihovog prava na primjerenu naknadu i otpremninu te vjerovnici ovisnog društva imaju pravo tražiti primjereno osiguranje od vladajućeg društva (čl. 484. i 485., ZTD). Vidi u Dionis Jurić, *Odgovornost vladajućeg društva za obveze ovisnog društva u hrvatskom i usporednom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 23, 2/2002., str. 516-517.

⁶¹ Jurić, D., op. cit. str. 516.

⁶² Mogu biti imenovani i zajednički revizori za sva trgovačka društva koja se povezuju poduzetničkim ugovorom.

društva koja donosi odluku o suglasnosti na poduzetnički ugovor, u poslovnim prostorijama društva daje se na uvid dioničarima, odnosno članovima društva: poduzetnički ugovor, izvješća uprava o poduzetničkom ugovoru i izvješće revizora poduzetničkog ugovora i godišnja financijska izvješća i izvješća o stanju društva onih društava koja sklapaju poduzetnički ugovor za posljednje tri poslovne godine. To pravo će dioničari odnosno članovi društva imati i tijekom sjednice glavne skupštine, odnosno skupštine društva, koja donosi odluku o suglasnosti (čl. 481.b, ZTD).⁶³ U slučaju ako se radi o faktičnom koncernu, odnosno ako su trgovačka društva povezana na temelju poduzetničkog ugovora, ali se ne radi o ugovoru o vođenju poslova društva ili ugovoru o prijenosu dobiti, ZTD propisuje obvezu uprave ovisnog društva da izradi izvješće o odnosima s povezanim društvima, tj. izvješće o ovisnosti (čl. 497., ZTD). Nadalje se u čl. 498. određuje da ukoliko ovisno društvo mora podnijeti svoja godišnja financijska izvješća na pregled revizoru, tim izvješćima treba pridodati i izvješće o ovisnosti. Revizor mora o obavljenom ispitivanju izvješća o ovisnosti sastaviti pisano izvješće kojeg dostavlja upravi ovisnog društva.⁶⁴ On u izvješće uključuje i izjavu o točnosti i potpunosti, odnosno može ograničiti ili uskratiti izjavu u slučaju netočnosti i nepotpunosti izvješća o ovisnosti.⁶⁵

Priključenje predstavlja najuže povezivanje dvaju društava kapitala (priključenog društva i glavnog društva), pri čemu ona zadržavaju svoju pravnu samostalnost. Ono nastaje kao posljedica već postojećih udjela u temeljnom kapitalu i postojeće potpune ovisnosti jednog društva kapitala o drugom društvu kapitala, bez obzira da li je do toga došlo na temelju ugovora ili faktično.⁶⁶ Priključenje je međustadij između odnosa povezanosti trgovačkih društava poduzetničkim ugovorima i potpune fuzije trgovačkih društava kada postojeća trgovačka društva gube svoju pravnu samostalnost.⁶⁷ Pritom se razlikuje redovito priključenje kod kojeg buduće glavno društvo drži sve udjele, odnosno dionice u temeljnom kapitalu budućeg priključenog društva (čl. 503., ZTD) i priključenje odlukom većine, kod kojega buduće glavno društvo drži više od 95% udjela ili dionica u temeljnom kapitalu budućeg priključenog društva (čl. 504., ZTD).

⁶³ Svakom dioničaru ili članu društva, na njegov zahtjev, uprava je dužna dati bez odlaganja i besplatno prijepis poduzetničkog ugovora. Uprava mora usmeno objasniti poduzetnički ugovor na početku rasprave, koji se prilaže zapisniku. Na zahtjev dioničara ili člana društva, na glavnoj skupštini odnosno skupštini koja odlučuje o suglasnosti, moraju se dati sve obavijesti o činjenicama koje su bitne za zaključenje poduzetničkog ugovora, a tiču se druge ugovorne strane.

⁶⁴ Uprava će izvješće o ovisnosti, izvješće o njegovoj reviziji te izvješće o reviziji godišnjih financijskih izvješća društva dostaviti nadzornom odboru. Nadzorni odbor će ih ispitati i o tome izvijestiti glavnu skupštinu odnosno skupštinu ovisnog društva (čl. 499., ZTD).

⁶⁵ O tome vidi u Jurić, D., op. cit., str. 521-522.

⁶⁶ Gorenc, V., op. cit., str. 467-468.

⁶⁷ Da bi došlo do priključenja potrebno je da se ispune sljedeći uvjeti: a) i priključeno društvo i glavno društvo moraju biti društva kapitala (dioničko društvo ili društvo s ograničenom odgovornošću); b) glavno društvo mora biti društvo kapitala sa sjedištem u Republici Hrvatskoj, budući da ono odgovara vjerovnicima za obveze priključenog društva; c) buduće glavno društvo mora držati najmanje 95% udjela budućeg priključenog društva; d) odluku o priključenju donose skupštine budućeg glavnog i priključenog društva (čl. 503., ZTD).

Upravo se u slučaju priključenja odlukom većine javlja potreba zaštite manjinskih članova priključenog društva⁶⁸ propisivanjem posebnosti u postupku donošenja odluke o priključenju na glavnoj skupštini odnosno skupštini priključenog društva. Zbog toga je izmjenom ZTD-a iz 2003. godine uvedena obveza revizije postupka priključenja odlukom većine (čl. 504. st. 3.-4., ZTD).⁶⁹ Revizore priključenja imenuje uprava budućeg glavnog društva. Oni moraju izraditi pisano izvješće o obavljenoj reviziji i zaključiti ga izjavom da li je otpremnina koja se daje manjinskim članovima odnosno dioničarima priključenog društva (čl. 504.a, ZTD) primjerena te navesti i pojasniti metode njezinog određivanja.⁷⁰

Fuzijom (pripajanjem i spajanjem) trgovačkih društava dolazi do statusnih promjena u postojećim trgovačkim društvima, tako da se ili jedno trgovačko društvo (pripojeno društvo), koje gubi svoju pravnu osobnost, pripaja drugom društvu (društvo preuzimatelj) i postaje njegovim dijelom, ili dolazi do spajanja dvaju trgovačkih društava, koja gube svoju pravnu osobnost, i nastanka novog društva (spajanje).⁷¹ Odlika fuzije trgovačkih društava se očituje u gospodarskoj integraciji dvaju ili više trgovačkih društava, pri čemu ona gube svoju pravnu osobnost. Po tome se fuzija razlikuje od odnosa povezanih društava i priključenja trgovačkih društava.⁷² Fuzija trgovačkih društava ostvaruje se na temelju ugovora o pripajanju, odnosno spajanju kojeg sklapaju uprave trgovačkih društava koja sudjeluju u fuziji (čl. 513., 533., ZTD). U tom ugovoru se osobito određuje na koji način će se obaviti zamjena dionica, odnosno poslovnih udjela trgovačkih društava te njihov omjer. Uprave trgovačkih društava dužne su izraditi izvješće o pripajanju, odnosno spajanju u kojem će pravno i gospodarski obrazložiti ugovor o pripajanju, odnosno spajanju, omjer zamjene dionica i visine doplata u novcu.⁷³ Pritom uprave trgovačkih društava mogu izraditi i

⁶⁸ To su dioničari odnosno članovi priključenog društva koji drže preostalih 5 % dionica odnosno udjela u temeljnom kapitalu društva.

⁶⁹ Ovim izmjenama i dopunama je uvedena i obveza uprave budućeg glavnog društva da izradi izvješće u kojem se priključenje pravno i gospodarski obrazlaže i objašnjava (izvješće o priključenju). Ova obveza postoji i u slučaju redovnog priključenja i u slučaju priključenja odlukom većine (čl. 503. st. 3. t. 3. i čl. 504. st. 5. t. 2., ZTD).

⁷⁰ Nakon sazivanja glavne skupštine, odnosno skupštine društva koja donosi odluku o suglasnosti na priključenje, u poslovnim prostorijama društva daje se na uvid dioničarima, odnosno članovima budućeg priključenog društva i budućeg glavnog društva: odluka o priključenju, izvješće o priključenju i izvješće revizora priključenja i godišnja financijska izvješća i izvješća o stanju društva onih članova koja sudjeluju u priključenju za posljednje tri poslovne godine. To pravo će dioničari, odnosno članovi budućeg priključenog društva i budućeg glavnog društva imati i tijekom sjednice glavne skupštine, odnosno skupštine društva koje donosi odluku o suglasnosti. Oni mogu zahtijevati i prijepise odluke o priključenju na trošak društva. Uprava mora usmeno objasniti odluku o priključenju na početku rasprave. Na zahtjev dioničara ili člana društva, na glavnoj skupštini odnosno skupštini koja odlučuje o suglasnosti, moraju se dati sve obavijesti o činjenicama koje su bitne za priključenje, a tiču se druge ugovorne strane (čl. 504. st. 5.-9., ZTD).

⁷¹ Pritom se ne provodi postupak likvidacije.

⁷² Gorenc, V., op. cit., str. 482-483., Franc Kolenc, Revizijski postupci kod pripajanja društva i kod prisilne nagodbe, Računovodstvo, revizija i financije, 9/1996., str. 40-41.

⁷³ Obveza izrade tih izvješća postoji samo u slučaju kada se radi o pripajanju i spajanju dioničkih društava, odnosno pripajanju društva s ograničenom odgovornošću dioničkom društvu. Ako se radi o fuziji društava s ograničenom odgovornošću, ZTD ne propisuje obvezu sastavljanja izvješća o pripajanju, odnosno spajanju i na taj način pravi razliku u pravnom režimu. U njemačkom pravu postoji

zajedničko izvješće (čl. 514., 533., ZTD).⁷⁴ U čl. 515. i 533. ZTD-a propisuje se obveza revizije ugovora o pripajanju, odnosno spajanju za svako društvo koje sudjeluje u fuziji.⁷⁵ Revizore pripajanja i spajanja imenuje trgovački sud u čiji su registar upisana sjedišta društava, a na zahtjev uprava trgovačkih društava koja sudjeluju u fuziji mogu se imenovati zajednički revizori za sva društva. Revizori su dužni izraditi pisano izvješće o obavljenoj reviziji,⁷⁶ čiji je obvezatni dio sadržaja i izjava o primjerenosti omjera predložene zamjene dionica.⁷⁷ Ugovor o pripajanju, odnosno spajanju je valjan kada glavne skupštine, odnosno skupštine svih trgovačkih društava koja sudjeluju u fuziji dadu svoju suglasnost. One mogu dati svoju suglasnost i prije sklapanja ugovora o pripajanju, odnosno spajanju, i to na nacrt ugovora koji su usuglasile uprave društava.⁷⁸

obveza izrade izvješća o pripajanju, odnosno spajanju neovisno o kakvom se tipu trgovačkog društva radi. Ovo izvješće neće biti potrebno ako sve dionice, odnosno udjele pripojenog društva drži društvo preuzimatelj ili se svi imatelji dionica, odnosno udjela izričito odreknu tog izvješća (§ 8 i 36, Umwandlungsgesetz 1994). U europskom pravu Treća smjernica Europske unije o fuzijama dioničkih društava iz 1978. godine u čl. 9. propisuje obvezu izrade tog izvješća za dionička društva.

⁷⁴ U izvješću se moraju navesti mjerila za procjenu imovine društva koja je osnovica za omjer zamjene dionica te se mora upozoriti na posebne teškoće koje su se javile pri procjeni vrijednosti društva (čl. 514. st. 2., čl. 533. st. 1., ZTD).

⁷⁵ Ako sve dionice društva koje se pripaja drži društvo preuzimatelj, podaci o zamjeni dionica iz čl. 513. st. 2. t. 3-5. ZTD-a i revizija pripajanja iz čl. 515. i čl. 517. st. 2. t. 5. ZTD-a nisu potrebni ako se odnose samo na pripajanje tog društva (čl. 531. st. 2., ZTD). Također valja ukazati da ZTD ne propisuje obvezu revizije ugovora o pripajanju, odnosno spajanju koji je sklopljen između dva društva s ograničenom odgovornošću (čl. 535.-548., ZTD), odnosno pripajanja dioničkog društva društvu s ograničenom odgovornošću (čl. 534., ZTD). Ako se radi o pripajanju društva s ograničenom odgovornošću dioničkom društvu, tada će se obaviti i revizija ugovora o pripajanju (čl. 515., ZTD) ako to zahtijeva netko od članova društva s ograničenom odgovornošću (čl. 549., ZTD). U njemačkom pravu obvezatna revizija je propisana samo za dionička društva (§ 9-12, 60 i 73 Umwandlungsgesetz 1994 (UmwG)). Ako se radi o ostalim tipovima trgovačkih društava, revizija ugovora o pripajanju, odnosno spajanju će se obaviti samo ako to zahtijeva netko od članova trgovačkih društava koja sudjeluju u fuziji. Tada se revizija obavlja o trošku tog trgovačkog društva (§ 44, 48, 56, UmwG 1994). Tako bi trebalo postupiti i u slučaju društava s ograničenom odgovornošću i u hrvatskom pravu. U europskom pravu Treća smjernica EU o fuzijama dioničkih društava iz 1978. godine u čl. 10. propisuje obvezu revizije ugovora o pripajanju, odnosno spajanju za dionička društva.

⁷⁶ Moguće je izraditi i zajedničko izvješće.

⁷⁷ U izvješću o reviziji se posebno navode i pojašnjavaju metode određivanja omjera zamjene dionica. U izvješću se ne objavljuju podaci koji bi mogli prouzročiti značajnu štetu društvima koja sudjeluju u fuziji ili društvima koja su s njima povezana (čl. 515. st. 3., čl. 533. st. 1., ZTD).

⁷⁸ Odluka o suglasnosti se donosi glasovima koji čine 3/4 temeljnog kapitala zastupljenog na glavnoj skupštini, odnosno skupštini društva pri donošenju odluke. Statutom ili društvenim ugovorom moguće je odrediti i veću većinu i ispunjenje dodatnih pretpostavki (čl. 516. st. 1.-2., čl. 533. st. 1., ZTD). Ako postoje dionice više rodova, za odluku glavne skupštine potrebna je suglasnost dioničara svakog roda dionica (čl. 516. st. 3., ZTD). Ugovor o pripajanju treba prijaviti u trgovački registar prije nego što se sazove glavna skupština, odnosno skupština koja treba odlučiti o odobrenju ugovora. Od sazivanja glavne skupštine, odnosno skupštine moraju se u poslovnim prostorijama društva staviti na uvid dioničarima, odnosno članovima društva sljedeće isprave: 1. ugovor o pripajanju; 2. godišnja financijska izvješća i izvješća o stanju društava koja sudjeluju u pripajanju, odnosno spajanju za posljednje tri poslovne godine; 3. ako se zadnja godišnja financijska izvješća odnose na poslovnu godinu koja je istekla više od šest mjeseci prije sklapanja ugovora o pripajanju, odnosno spajanju, i nova takva izvješća na određeni dan od kojega nije proteklo više od tri mjeseca od dana sklapanja ugovora o

Dopunama ZTD-a 2003. godine uvedena je nova glava Zakona pod naslovom "Podjela društava kapitala". Na taj način se uređuje i ova statusna promjena u trgovačkim društvima.⁷⁹ Do podjele društava kapitala može doći razdvajanjem ili odvajanjem (čl. 550.a, ZTD). Razdvajanje se provodi istodobnim prijenosom svih dijelova imovine društva koje se dijeli i koje prestaje postojati,⁸⁰ na dva ili više novih društava koja se osnivaju radi provedbe razdvajanja (razdvajanje s osnivanjem) ili na dva ili više već postojećih društava (razdvajanje s preuzimanjem). Odvajanje se provodi prijenosom jednog ili više dijelova imovine društva koje se dijeli, a da to društvo i nadalje postoji, na jedno ili više novih društava koja se osnivaju radi provedbe odvajanja (odvajanje s osnivanjem) ili na jedno ili više društava koja već postoje (odvajanje s preuzimanjem). Podjelu je moguće provesti i istodobnim prijenosom dijelova imovine na nova i na postojeća društva (čl. 550.a st. 4, ZTD). Nova društva, odnosno društva preuzimatelji su univerzalni pravni sljednici društva koje se dijeli, a njegovi dioničari, odnosno članovi stječu dionice ili poslovne udjele u novim društvima ili društvima preuzimateljima, razmjerno udjelima koji su im pripadali u društvu koje se dijeli (čl. 550.a st. 6.-7., ZTD). U slučaju podjele s osnivanjem način podjele određuje uprava društva koje se dijeli usvajanjem plana podjele (čl. 550.b, ZTD).⁸¹ Ona mora izraditi i izvješće o podjeli u kojem će pravno i gospodarski obrazložiti plan podjele, a osobito omjer zamjene dionica, odnosno udjela te iznos doplata u novcu (čl. 550.e, ZTD).⁸² U čl. 550.e ZTD-a propisuje se obveza revizije plana podjele. Revizora imenuje nadzorni odbor društva koje se dijeli, a ako ga ono nema, tada revizora imenuje sud na zahtjev uprave društva. Revizor je dužan izraditi pisano izvješće o obavljenoj reviziji koja mora sadržavati i izjavu o primjerenosti omjera zamjene dionica, odnosno udjela.⁸³ Revizor podnosi svoje

pripajanju odnosno spajanju; 4. izvješća uprava društava o pripajanju odnosno spajanju iz čl. 514. i 533. ZTD-a; 5. izvješća o reviziji iz članka 515. i 533. ZTD-a. Na zahtjev svakog dioničara, odnosno člana društva mora mu se bez odgode dati prijepis ili fotokopiju navedenih isprava. Pravo uvida u spomenute isprave dioničari, odnosno članovi društva imaju i za vrijeme održavanja glavne skupštine, odnosno skupštine svakoga društva. Uprava mora na početku rasprave usmeno obrazložiti ugovor o pripajanju, odnosno spajanju, koji se prilaže kao prilog zapisniku, te se svakom dioničaru, odnosno članu društva na njegov zahtjev trebaju dati obavijesti o svim činjenicama vezanim za druga društva koja sudjeluju u pripajanju odnosno spajanju, a koje su bitne za tu fuziju (čl. 517., čl. 533. st. 1., ZTD).

⁷⁹ Predviđena su rješenja nastala po uzoru na njemačko pravo (Umwandlungsgesetz 1994), koje je usklađeno s Šestom smjernicom Europske unije o podjeli dioničkih društava iz 1982. godine. Obveza revizije podjele je predviđena u čl. 8. Šeste smjernice. Vidi u Gorenc, V., op. cit., str. 479-481.

⁸⁰ Pritom se ne provodi postupak likvidacije.

⁸¹ Pritom zbroj nominalnih iznosa temeljnih kapitala novih društava mora biti najmanje jednak nominalnom iznosu temeljnog kapitala društva koje se dijeli kakav je bio prije podjele. Isto vrijedi i za zakonske, statutarne i druge rezerve novih društava. Ako se osnivaju nova društva, treba provesti reviziju osnivanja. Pritom se ne sastavlja izvješće o osnivanju. Članovi uprave i nadzornog odbora društva koje se dijeli i treće osobe koje su iskoristile svoj položaj u društvu odgovaraju svim društvima koje sudjeluju u podjeli i njihovim članovima za štetu prčinjenu podjelom (čl. 550.c, ZTD).

⁸² Izvješće o podjeli nije potrebno izraditi ako se svi imatelji dionica, odnosno udjela toga izričito odreknu u posebnoj izjavi u obliku javnobilježničke isprave. Tu izjavu može zamijeniti jednoglasna odluka glavne skupštine, odnosno skupštine društva koje se dijeli ako su na njoj sudjelovali svi dioničari, odnosno članovi društva (čl. 550.d st. 4., ZTD).

⁸³ U izvješću o reviziji se posebno navode i pojašnjavaju metode određivanja omjera zamjene dionica.

izvješće upravi društva koje se dijeli i njezinom nadzornom odboru ako ga ono ima.⁸⁴ Nadzorni odbor društva koje se dijeli dužan je ispitati plan podjele i izvješće revizora o podjeli te izraditi pisano izvješće koje će dostaviti glavnoj skupštini, odnosno skupštini društva koje se dijeli (čl. 550.f, ZTD).⁸⁵ Konačnu odluku o podjeli donosi glavna skupština, odnosno skupština društva koje se dijeli davanjem suglasnosti na plan podjele (čl. 550.h, ZTD).⁸⁶ U slučaju podjele s preuzimanjem zakonodavac upućuje na odgovarajuću primjenu odredbi o podjeli s osnivanjem, osim što plan podjele zamjenjuje ugovor o podjeli i preuzimanju koji sklapaju uprave društva koje se dijeli i novog društva (čl. 550.r, ZTD).

Konačno, jedno trgovačko društvo može donijeti odluku o promjeni svog pravnog oblika u neki drugi pravni oblik bez promjene identiteta. Tada govorimo o preoblikovanju trgovačkog društva čija su zajednička obilježja: a) moguće su različite kombinacije preoblikovanja iz jednog pravnog oblika u drugi; b) članovi društva i nakon njegovog preoblikovanja ostaju članovima preoblikovanog društva; c) članovi društva umjesto udjela koje su imali ranije, stječu udjele koji postoje u preoblikovanom društvu; d) ne provodi se likvidacija društva, jer se ne provodi podjela imovine društva.⁸⁷ Za preoblikovanje postoje samo dva ograničenja: pravni oblik ne može promijeniti trgovačko društvo nad kojim je otvoren stečajni postupak osim u provedbi stečajnog plana (čl. 555. st. 3., ZTD) te trgovačko društvo ne može promijeniti svoj pravni oblik prije proteka roka od 2 godine od njegovog upisa u sudski registar, odnosno upisa posljednje promjene njegovog pravnog oblika (čl. 554. st. 1., ZTD). U slučaju preoblikovanja ZTD⁸⁸ predviđa primjenu odredbi o reviziji osnivanja dioničkog društva (čl. 181.-184., ZTD) u dva slučaja: preoblikovanju

⁸⁴ Revizija podjele nije potrebna ako se svi imatelji dionica, odnosno udjela izričito odreknu revizije u posebnoj izjavi. Tu izjavu može zamijeniti jednoglasna odluka glavne skupštine, odnosno skupštine društva koje se dijeli ako su na njoj sudjelovali svi dioničari, odnosno članovi društva (čl. 550.e st. 6., ZTD).

⁸⁵ Ako društvo nema nadzorni odbor, izvješće revizora glavnoj skupštini, odnosno skupštini proslijeđuje uprava. Glavna skupština, odnosno skupština može izabrati posebno povjerenstvo koje će provjeriti plan podjele i reviziju podjele te o tome sastaviti pisano izvješće. Moguće je donijeti i odluku o provedbi ovog ispitivanja, kao i u slučaju izvješća o planu podjele i reviziji plana podjele.

⁸⁶ Odluka o podjeli se donosi glasovima koji čine 3/4 temeljnog kapitala zastupljenog na glavnoj skupštini, odnosno skupštini društva pri donošenju odluke. Statutom ili društvenim ugovorom moguće je odrediti i veću većinu i ispunjenje dodatnih pretpostavki. Ako se podjela provodi tako da članovi društva koje se dijeli ne stječu udjele u novim društvima u istom omjeru kao što su im pripadali u društvu koje se dijeli, odluka o podjeli valjana je donesena samo ako su za nju dani glasovi koji predstavljaju najmanje 9/10 temeljnog kapitala društva koje se dijeli (čl. 550.h, ZTD). Oni članovi koji su izjavili protivljenje na odluku o podjeli, a podjela se provodi tako da članovi društva koje se dijeli ne stječu udjele u novim društvima u istom omjeru kao što su im pripadali u društvu koje se dijeli, imaju pravo od svih društava koje sudjeluju u podjeli tražiti primjerenu otpremninu (čl. 550.j, ZTD).

⁸⁷ Gorenc, V., op. cit., str. 497-498., Dragutin Ledić, Pravo društava i trgovačko pravo - Ogledi, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2002., str. 124-129.

⁸⁸ U njemačkom pravu predviđena je obveza uprave trgovačkog društva koje mijenja svoj pravni oblik da izradi izvješće o preoblikovanju, osim ako se svi članovi društva odreknu tog izvješća ili u društvu koje se preoblikuje ima samo jednog člana (§ 192, Umwandlungsgesetz 1994).

društva s ograničenom odgovornošću u dioničko društvo (čl. 566. i 568., ZTD) i preoblikovanju društava osoba u dioničko društvo (čl. 580., ZTD).⁸⁹

3.2. Imenovanje revizora u trgovačkom društvu

Ovlast imenovanja revizora dioničkog društva ima glavna skupština prema odredbi čl. 275. st. 1. t. 4. i 7. ZTD-a. Glavna skupština imenuje redovitog revizora godišnjih financijskih izvješća društva te posebnog revizora, kada odlučuje i o visini naknade za njegov rad.⁹⁰ To je i opravdano budući da su izravni korisnici izvješća o reviziji upravo članovi trgovačkih društava. Pritom se mora osigurati neovisni položaj revizora u odnosu na članove uprave u postupku imenovanja revizora.⁹¹ Zakon o izmjenama i dopunama ZTD-a iz 2003. godine utvrđuje u čl. 104. dopunu čl. 263. st. 2. uvodeći ovlast davanja naloga revizoru za ispitivanje godišnjih financijskih izvješća društva i koncerna nadzornom odboru. Na taj se način jača položaj nadzornog odbora kao samostalnog i neovisnog tijela čija je funkcija nadzor nad radom uprave društva. On se pojavljuje kao posrednik između uprave i glavne skupštine, odnosno skupštine te nadzire upravu i o tome izvještava glavnu skupštinu, odnosno skupštinu, može sazvati glavnu skupštinu, odnosno skupštinu društva, imenuje članove uprave i njezinog predsjednika, zastupa društvo prema članovima uprave i dr.⁹² Pri ispitivanju poslovnih knjiga i dokumentacije društva nadzorni odbor ponekad treba pomoć stručnjaka, u ovom slučaju revizora, te mu se davanjem ovlasti da naloži reviziju omogućava učinkovitiji i brži rad. Konačno, nadzorni odbor i inače provjerava i

⁸⁹ Podrobnije o reviziji osnivanja dioničkog društva vidi supra, točka 3.1.2. paragraf 2.

⁹⁰ Tako određuje i § 119 Aktiengesetz-a, § 318 HGB-a. Kada se radi o društvima s ograničenom odgovornošću i društvima osoba, njihovim društvenim ugovorima je moguće to i drugačije urediti. Ako tijela trgovačkog društva ne izaberu revizore do isteka poslovne godine, to će učiniti sud na zahtjev zakonskih zastupnika (uprave), nadzornog odbora ili članova društva.

⁹¹ To se nastoji ostvariti učestalom rotacijom osoba koje obavljaju poslove revizije, osnivanjem posebnih odbora unutar nadzornih odbora koji odlučuju o nagradama za rad revizora i njihovom izboru te ocjeni pouzdanosti izvješća o reviziji, ograničenju u pružanju savjetodavnih usluga društvu nad kojim se obavlja revizija i sl. Vidi u Green Paper of the Commission 1996, The Role, the Position and the Liability of the Statutory Auditors within the European Union, str. 22-27. i Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Reinforcing the statutory audit in the EU, str. 9-10. U § 319 njemačkog HGB-a se postavlja standard neovisnosti revizora u obavljanju poslova revizije. Pritom se posebno vodi računa o tome da pojedini ovlašteni revizor nije u prethodnih 5 godina ostvario više od 30% vlastitih prihoda od pružanja revizorskih i savjetodavnih usluga pojedinom trgovačkom društvu - klijentu, odnosno trgovačkim društvima u kojima to trgovačko društvo - klijent ima udjele veće od 20% temeljnog kapitala trgovačkih društava. Također se traži da pojedini revizor može izdati najviše 6 izvješća o reviziji u razdoblju od 10 godina te da ne postoji sukob interesa između pojedinog revizora i trgovačkog društva nad čijim se financijskim izvješćima provodi revizija. Vidi u Nobel, P., Audit Within the Framework of Corporate Governance, u knjizi Hopt, K.J., Wymeersch, E. (urednici), Capital Markets and Company Law, Oxford University Press, Oxford, 2003., str. 208. i 210., Ballwieser, W., Die Unabhängigkeit des Wirtschaftsprüfers - eine Analyse von Beratungsverbot und externer Rotation, u knjizi Lutter, M. (urednik), Der Wirtschaftsprüfer als Element der Corporate Governance, IDW-Verlag GmbH, Düsseldorf, 2001., str. 100-113.

⁹² Gorenc, V., op. cit., str. 264.

zauzima stav o izvješću revizora u slučaju utvrđivanja godišnjih financijskih izvješća društva te o tome izvješćuje glavnu skupštinu (čl. 300.c st. 2. i čl. 300.d, ZTD).⁹³

ZTD na više mjesta uređuje i reviziju u specifičnim slučajevima. U tim situacijama odluku o imenovanju revizora ne donosi glavna skupština, odnosno skupština društva već to čini uprava, nadzorni odbor, odnosno sud. Uprava imenuje revizora u slučaju sklapanja poduzetničkog ugovora i priključenja trgovačkih društava. Sud će imenovati revizora, najčešće na prijedlog članova društva ili uprave, u slučaju osnivanja društva, posebne revizije i ispitivanja odnosa trgovačkih društava povezanih u faktični koncern, povećanja temeljnog kapitala društva ulozima u stvarima ili pravima, reviziji financijskih izvješća društva s ograničenom odgovornošću, sklapanju poduzetničkog ugovora, pripajanja i spajanja trgovačkih društava, podjele društava i preoblikovanja društva s ograničenom odgovornošću ili društava osoba u dioničko društvo. Konačno, nadzorni odbor imenuje revizore u slučaju podjele društava.⁹⁴

Zakon o reviziji iz 1992. godine u čl. 7. propisuje da izbor revizora obavlja tijelo upravljanja trgovačkog društva prije isteka poslovne godine na način predviđen statutom ili društvenim ugovorom trgovačkog društva. U čl. 13. propisuje se da revizor mora izraditi pisano izvješće te ga predočiti svim zakonskim zastupnicima trgovačkog društva. Prema ovim odredbama bi uprava bila ovlaštena imenovati revizora i primiti njegovo izvješće. To nije u skladu s odredbama Zakona o trgovačkim društvima, pa bi bilo potrebno u novom propisu koji će uređivati reviziju odgovarajuće urediti i uskladiti i ovlast imenovanja revizora.⁹⁵

4. Građanskopravna odgovornost revizora

Krug je korisnika izvješća o reviziji vrlo širok: trgovačko društvo nad kojim je provedena revizija, njegovi dioničari, zaposlenici, vanjski investitori, vjerovnici, poslovni partneri, državna tijela i javnost.⁹⁶ Pritom se postavlja pitanje odgovornosti revizora za štetu pričinjenu tim korisnicima u slučaju ako njegovo izvješće nije objektivno i realno. Hrvatski zakonodavac propisuje odgovornost revizora za štetu

⁹³ Pritom je u kodeksima korporacijskog upravljanja europskih država prisutna intencija da se unutar nadzornog odbora osnivaju specijalizirani odbori koji će donositi odluke u onim pitanjima kod kojih se javlja sukob interesa između uprave i trgovačkog društva. To se osobito odnosi na pitanja revizije financijskih izvješća, određivanja naknada članovima uprave za njihov rad i imenovanja članova nadzornog odbora. Pritom u tim odborima ključnu ulogu moraju imati neovisni članovi koji ne stoje u nikakvom interesnom odnosu s trgovačkim društvom (engl. *non-executive directors*). Vidi u Comparative Study of Corporate Governance Codes Relevant to the European Union And Its Member States, Final Report, Weil, Gotshal & Manges, 2002., str. 62-63.

⁹⁴ U ovim situacijama se može posumnjati u pristranost glavne skupštine, odnosno skupštine društva. Na njoj mogu biti ugroženi interesi manjinskih dioničara, odnosno članova društva prevladavanjem dioničara, odnosno članova koji imaju većinske udjele u temeljnom kapitalu društva. Tada će se zatražiti, ili intervencija suda, ili uprave, odnosno nadzornog odbora.

⁹⁵ Ovaj zakon će najvjerojatnije uzeti za uzor odredbe § 316-324 njemačkog HGB-a koji detaljno uređuje reviziju te odredbe Osme smjernice Europske unije o uvjetima za obavljanje djelatnosti revizije iz 1984. godine.

⁹⁶ Vidi supra, točka 2.2.

pričinjenu trgovačkom društvu nad čijim financijskim izvješćima je provedena revizija (čl. 11. Zakona o reviziji). Ova odgovornost počiva na ugovornom odnosu koji postoji između revizora i trgovačkog društva nad kojim se obavlja revizija i ona je u usporednom pravu općeprihvaćena.⁹⁷ Pritom se uvodi obveza osiguranja od odgovornosti za štetu za sva revizorska društva te se ograničava iznos naknade štete po obavljenoj reviziji.⁹⁸ Kada se radi o odgovornosti prema trećim osobama, hrvatski zakonodavac nije izričito regulirao tu odgovornost. U tim situacijama bi trebalo primijeniti opće propise odštetnog prava. Valja očekivati da će se u nekom novom propisu koji će uređivati reviziju urediti i to pitanje po uzoru na usporedno pravo.

U usporednom pravu pitanje odgovornosti revizora prema trećim osobama nije jedinstveno uređeno. Prisutan je opći stav o potrebi uspostave te odgovornosti, budući da se revizija obavlja i u javnom interesu. Postavlja se pitanje da li može svaka treća osoba, neovisno o tome da li se nalazi u pravnoj vezi (engl. *privity*, njem. *Rechtsverhältnis*) s ugovornim stranama iz ugovora o reviziji (trgovačko društvo i revizor), postaviti zahtjev za naknadu štete. Kada se radi o europskim državama, pravi se razlika između onih koje dopuštaju svakoj osobi koja je pretrpjela štetu nesavjesnom djelatnošću revizora da podnese tužbu za naknadu štete⁹⁹ i onih koje dopuštaju takve tužbe uz određena ograničenja.¹⁰⁰

Njemačko pravo pripada upravo ovoj skupini država te predviđa da tužbu protiv revizora mogu podnijeti trgovačka društva koja su povezana s društvom nad čijim je financijskim izvješćima revizor obavio reviziju (§ 323 HGB) i u slučaju prešutnih ugovora (engl. *implied contracts*, njem. *stillschweigender Vertrag*),¹⁰¹ u slučaju kada se sklapaju ugovori sa zaštitnim učinkom prema trećim osobama (njem.

⁹⁷ Vidi u European Commission, A study on systems of civil liability of statutory auditors in the context of a Single Market for auditing services in the European Union, str. 7. i 22.

⁹⁸ Prema ovom zakonu to je 25.000,00 eura. Njemački HGB u § 323 st. 2. ograničava taj iznos na 1.000.000,00 eura za reviziju u trgovačkim društvima čiji vrijednosni papiri ne kotiraju na burzama i 4.000.000,00 eura za trgovačka društva čiji vrijednosni papiri kotiraju na burzama.

⁹⁹ Npr. Belgija, Francuska, Finska, Italija, Portugal i Švedska predviđaju posebnim pravilima mogućnost slobodnog podnošenja tužbi trećih osoba protiv revizora. U Grčkoj, Danskoj i Luksemburgu se primjenjuju opće odredbe odštetnog prava. Vidi u European Commission, A study on systems of civil liability of statutory auditors in the context of a Single Market for auditing services in the European Union, str. 23.

¹⁰⁰ Npr. Irska, Velika Britanija, Nizozemska, Njemačka, Austrija i Španjolska. U ovim državama treća osoba mora dokazati da revizor mora postupiti s dužnom pozornošću i prema trećim osobama, odnosno da je revizor znao ili je trebao znati da će njegov rad, odnosno izvješće utjecati i na tu treću osobu. Vidi presude u slučajevima Hedley Byrne v. Heller ((1964) AC 465, House of Lords), Henderson v. Merrett Syndicates Ltd ((1995) 2 AC 145, House of Lords), Williams v. Natural Life Health Foods ((1998) 1 WLR 830, House of Lords), Caparo Industries Plc v. Dickman ((1990) AC 605, House of Lords), Al Saudi Banque v. Clarke Pixley ((1990) Ch 313, House of Lords), Kelly v. Boland ((1989) IRLB 373), *ibid.*, str. 23-24. i 118-119.

¹⁰¹ Radi se o slučajevima kada revizor daje informacije trećim osobama i ne može zanemariti da će na temelju te informacije treća osoba poduzeti određenu radnju koja će joj prouzročiti štetu. Tada treća osoba ima pravo na odštetu bez obzira što revizor nije s njom u ugovornom odnosu. Ta odgovornost će osobito postojati ako se treća osoba naročito pouzdala u informaciju revizora kao stručne osobe. Vidi presude njemačkog Saveznog suda (*Bundesgerichtshof*): BGH VI ZR 184/70, presuda od 18. siječnja 1972., WM 1972, pp. 466-468; BGH VII ZR 259/77, presuda od 22. ožujka 1979., WM 1979, pp. 530-533.; BGH VI ZR 73/84, presuda od 17. rujna 1985., WM 1985, pp. 1531-1533.

Vertrag mit Schutzwirkung zugunsten Dritter)¹⁰² te primjenom općih pravnih pravila o odgovornosti za štetu.

U SAD-u odgovornost revizora prema trećim osobama se postupno razvijala i širila. Prvo razdoblje koje počinje krajem 19. stoljeća i traje do 50-ih godina 20. stoljeća obilježava ograničenu odgovornost revizora prema trećim osobama koja počiva na teoriji pravne veze (*theory of privity*).¹⁰³ Od 50-ih godina 20. stoljeća pa sve do danas ta se odgovornost revizora povećava, osobito uvođenjem odgovornosti za nemarno postupanje revizora.¹⁰⁴ Začeci odgovornosti revizora sežu u 1879. godinu kada je američki Vrhovni sud donio presudu u predmetu *Savings Bank v. Ward* (100 U.S. 195 (1879)) te ustanovio pravilo da treće osobe nemaju pravo na naknadu štete ako se ne nalaze u pravnoj vezi s ugovornim stranama iz ugovora o reviziji. To pravilo je potvrđeno i u presudi Apelacijskog suda (Court of Appeal) savezne države New York u predmetu *Ultramares Corp. v. Touche, Niven & Co.* iz 1931. godine. (174 N.E. 441 (N.Y. 1931)).¹⁰⁵ Prema tom pravilu revizori su odgovorni samo prema trgovačkom društvu nad čijim financijskim izvješćima provode reviziju ako propuste obaviti poslove revizije s dužnom pozornošću i stručnošću. Revizori su odgovorni prema trećim osobama samo onda kada su određene kao osobe u čiju je korist sklopljen ugovor o reviziji i to je poznato revizoru, te svoje odluke temelje na izvješću revizora. Revizori će biti odgovorni prema trećima i u slučaju ako počine prijevaru.¹⁰⁶ Ranijih 60-ih godina preispituje se ova teorija što nalazi svoju potvrdu i u sudskim presudama,¹⁰⁷ pravnoj doktrini i, konačno, sadržaju Drugog Restatementsa o štetama (Restatement (Second) of Torts, section 552) iz 1977. godine.¹⁰⁸ Tako 80-ih godina postaje aktualna teorija predvidivosti (*theory of foreseeability*), prema kojoj je revizor odgovoran za štetu svim trećim osobama za koje je opravdano mogao predvidjeti da će se koristiti njegovim izvješćem te će se pouzdati u njegov sadržaj pri donošenju svojih poslovnih odluka.¹⁰⁹ Drugi Restatement o štetama iz 1977. godine je u Odjeljku 552

¹⁰² Na temelju takvih ugovora ustanovljava se odgovornost revizora prema trećim osobama uz ispunjenje određenih uvjeta (treća osoba je u uskoj vezi s ispunjenjem ugovora, ugovorna strana koja ispunjava karakterističnu činidbu je dužna pružiti zaštitu trećoj osobi, odnosno prema njezinom mišljenju ispunjenje ugovora je i u korist treće osobe te korist treće osobe mora biti očita revizoru) u onim slučajevima kada ne bi postojalo pravo na naknadu štete prema odštetnom pravu (davanje pogrešnih informacija, lažno predstavljanje, lažna izvješća o reviziji). Vidi u European Commission, *A study on systems of civil liability of statutory auditors in the context of a Single Market for auditing services in the European Union*, str. 25.

¹⁰³ Teorija pravne veze (*theory of privity*) ograničava odgovornost revizora u sferi ugovornog prava.

¹⁰⁴ Feinman, J.M., op. cit., str. 23.

¹⁰⁵ Ovaj standard odgovornosti su svojim zakonima usvojile savezne države Arkansas, Illinois, Kansas, Utah, New Jersey, Georgia i Wyoming

¹⁰⁶ Feinman, J.M., op. cit., str. 23-26. i 34-38., Greene, F.D., Petrocine, A.R., FitzPatrick, R.C., op. cit., str. 24-26.

¹⁰⁷ *Biakanja v. Irving* (320 P.2d 16 (Cal. 1958)); *Rusch Factors, Inc. v. Levin* (284 F. Supp. 85 (D.R.I. 1968)); *H. Rosenblum, Inc. v. Adler* (461 A.2d 138 (N.J. 1983)); *Citizens State Bank v. Timm, Schmidt & Co.* (335 N.W.2d 361 (Wis. 1983)).

¹⁰⁸ Feinman, J.M., op. cit., str. 25-30.

¹⁰⁹ To je osobito bilo prihvaćeno pri donošenju presuda u predmetima *H. Rosenblum, Inc. v. Adler* i *Citizens State Bank v. Timm, Schmidt & Co.* iz 1983. godine. Savezna država New Jersey uvela je standard predvidivosti i u svoje propise, da bi ga napustila 1994. godine. Danas se ova teorija primjenjuje samo u savezним državama Mississippi i Wisconsin. Vidi u Feinman, J.M., op. cit., str. 38-41., Greene, F.D., Petrocine, A.R., FitzPatrick, R.C., op. cit., str. 27.

ustanovio standard za utvrđivanje odgovornosti revizora prema trećim osobama koji je najšire prihvaćen među sudovima u SAD-u. Revizor (tuženik) će biti odgovoran prema trećim osobama (tužiteljima) ako se ispune sljedeći uvjeti: a) tuženik priopćava informacije u okviru svoje profesionalne djelatnosti ili u transakciji u kojoj ima financijski interes; b) informacije su netočne; c) tuženik je propustio primijeniti dužnu pozornost pri pribavljanju ili priopćavanju informacija; d) tužitelj se opravdano pouzdaje u informaciju i to mu uzrokuje štetu; e) tužitelj je osoba ili je dio skupine kojoj tuženik namjerava priopćiti informaciju ili zna da adresat informacije nju namjerava priopćiti trećim osobama; f) tužitelj se pouzdaje u informaciju u transakciji na koju namjerava utjecati tuženik ili zna da adresat informacije namjerava utjecati na tu transakciju, ili kada se radi o sličnoj transakciji; i, g) tužitelj je pretrpio financijski gubitak.¹¹⁰

5. Utjecaj slučaja Enron u pravu SAD-a i Europe

Stečaj nad Enron Corporation, 2001. godine, otvorio je čitav niz pitanja u pogledu postojećih sustava korporacijskih upravljanja u trgovačkim društvima u SAD-u i u Europi. Unatoč tome što su prisutne određene razlike u korporacijskom upravljanju u državama angloameričke pravne tradicije i u državama kontinentalne pravne tradicije, a koje proizlaze iz različite strukture dioničarstva u trgovačkim društvima, slične krize su se pojavile i u Europi.¹¹¹

Američki Kongres je 2002. godine usvojio *The Sarbanes - Oxley Act* koji je izmijenio pravila o upravljanju, financijskom izvještavanju i javnosti dioničkih društava, pooštrio je kaznenu i građanskopravnu odgovornost u slučajevima prijevara na tržištima vrijednosnih papira, predvidio je osnivanje neovisnog nadzornog odbora koji će nadzirati revizorska društva, uvodi ograničenja u slučajevima pružanja savjetodavnih usluga revizorskih društava, uvodi obvezu članova uprave na davanje izjava o točnosti financijskih izvješća te zabranjuje trgovačkim društvima davanje kredita u korist članova uprava trgovačkih društava.¹¹²

The Sarbanes - Oxley Act predviđa uspostavu novog Odbora za nadzor nad revizijom financijskih izvješća dioničkih društava (Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB)).¹¹³ Američka Komisija za vrijednosne papire (SEC)

¹¹⁰ Feinman, J.M., op. cit., str. 41-48., Greene, F.D., Petrocine, A.R., FitzPatrick, R.C., op. cit., str. 26-27.

¹¹¹ Vidi supra, točka 1.

¹¹² Ove izmjene nisu novost. O mnogima se već raspravljalo među teoretičarima, neka su već bila u primjeni na temelju propisa burzi vrijednosnih papira, udruženja računovođa i revizora, zakona pojedinih saveznih država i drugih federalnih zakona. Vidi u Cunningham, L.A., op. cit., str. 941-942.

¹¹³ Dosad je rad Američkog instituta ovlaštenih javnih računovođa (American Institute of Certified Public Accountants (AICPA)) nadzirao Javni nadzorni odbor (Public Oversight Board (POB)). Rad POB-a je nadzirala američka Komisija za vrijednosne papire (SEC). POB je financirao AICPA što je ugrožavalo njegovu neovisnost i objektivnost u nadzoru nad primjenom Općeprihvaćenih revizijskih standarda (Generally Accepted Auditing Standards (GAAS)) i radom revizorskih društava. AICPA predstavlja strukovno udruženje ovlaštenih revizora te usvaja Općeprihvaćene revizijske standarde. Vidi u Cunningham, L.A., op. cit., str. 943.

imenuje, razrješuje i nadzire rad ovog peteročlanog nadzornog odbora. PCAOB je zakonom ustanovljeno tijelo, većinu članova odbora ne smiju činiti ovlašteni revizori, a predsjednik odbora ne smije u razdoblju od 5 godina prije stupanja na dužnost predsjednika obavljati poslove revizije. Rad odbora financiraju dioničari dioničkih društava te mandat članovima traje 5 godina uz mogućnost još jednog reizbora. Na taj način želi se ojačati neovisnost PCAOB-a u odnosu na Američki institut ovlaštenih javnih računovođa (American Institute of Certified Public Accountants (AICPA)) kojeg čine ovlašteni revizori. PCAOB nadzire revizijske postupke i politiku, registraciju revizorskih društava, poštovanje standarda izrade izvješća o reviziji te nadzor nad ponašanjem revizorskih društava i njihovo kažnjavanje.¹¹⁴ Američka dionička društva obilježava monističko ustrojstvo, što znači da imaju upravne odbore (Board of Directors) koje sačinjavaju izvršni članovi (Executive Directors) i neizvršni članovi uprave (Non-executive Directors). Revizori usko surađuju s upravnim odborima dioničkih društava u postupku revizije njihovih financijskih izvješća, a osobito sa specijaliziranim odborima za reviziju (Audit Committees) unutar upravnih odbora. *The Sarbanes - Oxley Act* propisuje obvezu da Komisija za vrijednosne papire donese posebna pravila kojima će zabraniti burzama vrijednosnih papira da uvrste u kotacije dionice onih dioničkih društava čiji odbori za reviziju ne ispunjavaju posebne uvjete.¹¹⁵ Osnovna zadaća odbora za reviziju je jačanje unutarnjeg nadzora nad radom dioničkog društva i zaštita zaposlenika koji mogu uočiti eventualne nepravilnosti. Komisija za vrijednosne papire također mora usvojiti pravila koja će ustanoviti obvezu kvartalnog i godišnjeg izvještavanja o tome da li je barem jedan član odbora za reviziju financijski stručnjak.¹¹⁶ Zakon propisuje obvezu revizora da odboru za reviziju prijave sva kritična računovodstvena postupanja, primjene GAAP standarda pri obradi financijskih informacija te da mu dostave pisane isprave iz komunikacije s upravom društva.¹¹⁷ Posebno je osjetljivo pitanje neovisnosti revizora od uprave društva pa se tako negativno definira njegova neovisnost¹¹⁸ te se zabranjuje članovima upravnog odbora dioničkog društva da postupaju prijeverno, koriste prisilu, manipuliraju ili

¹¹⁴ Cunningham, L.A., op. cit., str. 943-946.

¹¹⁵ To su sljedeći uvjeti: a) odbor mora biti izravno odgovoran za izbor, plaćanje i nadzor nad radom revizora; b) članovi odbora moraju biti neovisni i ne smiju primati nikakva plaćanja od dioničkog društva; c) odbori moraju utvrditi postupke kojima će omogućiti zaposlenicima da izvješćuju o nepravilnostima te im pružiti zaštitu (whistle-blowers); d) odbor može koristiti usluge neovisnih stručnjaka i savjetnika, te, e) dioničko društvo mora osigurati financijska sredstva za plaćanje usluga revizora i savjetnika u onom iznosu koji odredi odbor za reviziju. Vidi u Cunningham, L.A., op. cit., str. 946-947.

¹¹⁶ Ako to nije tako, u izvješću se mora naznačiti razlog nepostojanja financijskog stručnjaka u odboru za reviziju. Komisija je ovlaštena odrediti i uvjete koje mora ispunjavati financijski stručnjak, osobito kada se radi o njegovom obrazovanju, radnom iskustvu i poznavanju GAAP, financijskog izvještavanja, unutarnje revizije, funkcija odbora za reviziju i izrade i revizije financijskih izvješća. Vidi u Cunningham, L.A., op. cit., str. 948-949.

¹¹⁷ Cunningham, L.A., op. cit., str. 949-950.

¹¹⁸ Revizorsko društvo nije neovisno ako je određeni član upravnog odbora dioničkog društva nad čijim se financijskim izvješćima provodi revizija bio zaposlenik revizorskog društva ili je radio na reviziji financijskih izvješća tog društva u razdoblju od jedne godine prije početka konkretnog posla revizije.

zavaravaju revizore koji obavljaju reviziju financijskih izvješća dioničkog društva.¹¹⁹ U svrhu promicanja neovisnosti revizora uvodi se i obveza rotacije u obavljanju poslova revizije za jedno te isto trgovačko društvo.¹²⁰ Posebna pozornost posvećuje se i ocjeni unutarnjeg nadzora u dioničkom društvu. Zakon zabranjuje revizorskim društvima pružanje onih usluga koje nisu u uskoj vezi s revizijom financijskih izvješća.¹²¹

U Europi nije donesen propis koji bi sličio američkom *The Sarbanes - Oxley Actu*. Ipak, to ne znači da ne postoje zakonodavne inicijative za novim i izmjenom postojećih propisa koji uređuju problematiku korporacijskog upravljanja. Pritom su osobito brojni prijedlozi za promjenom ravnoteže između upravnih i nadzornih tijela trgovačkih društava i jačanjem uloge neizvršnih članova tih tijela (Non-executive Directors). Prijedlozi postoje kako na razini Europske unije, tako i na razini država članica Unije.¹²²

Prve korake poslije stečaja trgovačkog društva Enron Corporation poduzela su upravo tijela Europske unije.¹²³ U travnju 2002. godine Vijeće ministara i Komisija Europske unije zamolile su Visoku grupu stručnjaka za pravo društava (*High Level Group of Company Law Experts*)¹²⁴ da razmotre izmjenu odredbi o korporacijskom upravljanju i reviziji u dioničkim društvima u svjetlu stečaja Enrona. Visoka grupa je izradila Izvješće grupe o suvremenom okviru za reguliranje trgovačkog prava u Europi 4. studenog 2002. godine.¹²⁵ S obzirom na položaj članova uprave Visoka grupa

¹¹⁹ Cunningham, L.A., op. cit., str. 950-951.

¹²⁰ Isti revizor ne može obavljati reviziju za isto dioničko društvo duže od 5 uzastopnih godina. Vidi u Cunningham, L.A., op. cit., str. 951.

¹²¹ Tako revizorska društva ne mogu svojim klijentima pružati usluge vođenja poslovnih knjiga, uspostave financijskih informacijskih sustava, procjena i davanja mišljenja, unutarnje revizije, ljudskih resursa, brokerskih poslova, investicijskog savjetovanja ili investicijskih bankarskih usluga te pravnih i stručnih usluga. Vidi u Cunningham, L.A., op. cit., str. 952-954.

¹²² Enriques, L., op. cit., str. 916.

¹²³ *ibid.*, str. 916-918.

¹²⁴ Visoku grupu stručnjaka za pravo društava (*High Level Group of Company Law Experts*) osnovala je Komisija u rujnu 2001. godine radi iniciranja rasprave o potrebi modernizacije europskog prava društava. Grupa je dobila dvostruki mandat: prvo, analizirati primjedbe Europskog parlamenta na prijedlog Trinaeste smjernice o preuzimanju dioničkog društva, i drugo, predložiti Komisiji suvremeni okvir za reguliranje europskog prava društava. Vidi u Jurić, Dionis, *Europsko pravo društava, Pravo i porezi*, 5/2003., str. 74-75. i Report of The High Level Group of Company law Experts on A Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe, Brussels, 4 November 2002 (Winter Report 2002). Vidi web stranicu http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/company/company/modern/consult/report_en.pdf.

¹²⁵ Grupa se posebno bavila sljedećim pitanjima: a) ustanovljavanje i funkcioniranje trgovačkih društava i povezanih društava, zadruga i uzajamnih društava, uključujući i pitanja korporacijskog upravljanja; b) prava članova društava (dioničara) uključujući prekogranično ostvarivanje prava glasa i virtualne sjednice skupština trgovačkih društava; c) restrukturiranje i mobilnost trgovačkih društava (npr. prijenos sjedišta društva); d) moguće potrebe za novim pravnom oblicima (npr. Europsko društvo s ograničenom odgovornošću (*European Private Company*)), i e) pojednostavljenje pravila Druge smjernice sukladno prijedlozima SLIM radne grupe za pravo društava. Vidi u Report of The High Level Group of Company law Experts on A Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe, Brussels, 4 November 2002 (Winter Report 2002), http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/company/company/modern/consult/report_en.pdf.

preporuča usvajanje smjernice koja će predvidjeti da sva trgovačka društva čiji vrijednosni papiri kotiraju na burzi uključe u svoja godišnja financijska izvješća i izjavu o korporacijskom upravljanju u kojoj će navesti postupanja upravnih i nadzornih tijela, ulogu i kvalifikacije pojedinačnih članova tih tijela, transakcije između članova tijela društva i trgovačkog društva i primijenjeni sustav upravljanja rizicima (risk management). Također se preporučuje i mogućnost da sva trgovačka društva izaberu monistički ili dualistički sustav unutarnjeg ustrojstva te odgovornost svih članova upravnih i nadzornih tijela društva za točnost financijskih izvješća i izjava o ključnim nefinancijskim podacima. Visoka grupa također preporučuje Komisiji i usvajanje preporuka kojima će se državama članicama predložiti da usvoje pravila o sastavu posebnih odbora za reviziju, određivanje naknada i imenovanja koji će se isključivo sastojati od neizvršnih, većinom neovisnih, članova tijela društva (Non-executive Directors), definiranju neovisnosti članova tih tijela i uvođenje obveze trgovačkim društvima da godišnje izvješćuju o tome tko su neovisni članovi tijela društva, usvajanju pravila o određivanju naknada članovima uprave koja će osigurati transparentnost i uvođenje suglasnosti članova društva (dioničara) za davanje opcija za stjecanje dionica te utvrđenje uloge i odgovornosti odbora za reviziju. U svibnju 2003. godine Komisija je podnijela Priopćenje o moderniziranju prava društava i unapređenju korporacijskog upravljanja (Communication on Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the EU - A Plan to Move Forward) u kojem predviđa raspored izrade prijedloga smjernica o raznim pitanjima, uključujući zahtjeve za otvorenosću i transparentnošću sustava korporacijskog upravljanja dioničkih društava, pravu dioničara na obavještenost i pravu glasa, pravima manjinskih dioničara i drugim pitanjima.¹²⁶ Pritom se postavlja pitanje učinkovitosti ove inicijative, budući da su države članice već reagirale u vlastitim pravnim porecima uvodeći izmjene u sustavima korporacijskog upravljanja u dioničkim društvima. To se osobito odnosi na Francusku i Njemačku, koje su već usvojile neka rješenja po uzoru na *The Sarbanes - Oxley Act*.¹²⁷

¹²⁶ Vidi detaljnije u Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union - A Plan to Move Forward, COM (2003) 284 final, Brusel, 21 May 2003, na web stranici http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/company/company/modern/index.htm#communication.

¹²⁷ U Francuskoj je Parlament 17. srpnja 2003. godine usvojio novi Zakon o financijskoj sigurnosti (Loi de sécurité financière) koji u člancima 98.-116. predviđa odredbe vrlo slične američkom pravu. Tako se predviđa uvođenje posebnog nadzornog odbora za reviziju financijskih izvješća dioničkih društava po uzoru na američki PCAOB (čl. 100.), revizorska društva neće moći svojim klijentima pružati druge usluge osim usluge revizije (čl. 104.) te će revizore birati samo neizvršni članovi uprave (čl. 105.), uvodi se obveza podnošenja godišnjeg izvješća o sustavu korporacijskog upravljanja, u kojem se mora navesti kako djeluje uprava i koje se metode internog nadzora primjenjuju u društvu (čl. 117.) i uvodi se obveza hitnog izvještavanja o transakcijama dionica koje poduzimaju članovi uprave društva (čl. 122.). U Njemačkoj je 6. ožujka 2003. godine Savezna vlada usvojila Katalog mjera za jačanje poduzetničkog integriteta i zaštitu investitora (Maßnahmenkatalog der Bundesregierung zur Stärkung der Unternehmensintegrität und des Anlegerschutzes) koji u 10 točaka predviđa mjere s ciljem zaštite investitora. Katalog predviđa pravo bilo kojeg dioničara koji drži dionice koje vrijede više od 100.000,00 eura (dosad je to bio iznos od 1 milijuna eura), odnosno koji imaju dionice koje čine 1 % temeljnog kapitala društva (dosad je udio bio 10 % temeljnog kapitala) da podnese tužbu za naknadu štete u ime društva protiv člana uprave, odnosno nadzornog odbora društva koji nije postupao s pozornošću urednog i savjesnog gospodarstvenika (§ 147 AktG). Pritom su članovi uprave

6. Zaključak

Uloga revizora u dioničkom društvu dolazi do izražaja u postupku ocjene realnosti i objektivnosti godišnjih financijskih izvješća, kao i ocjeni određenih radnji i pravnih akata koje poduzimaju osnivači, članovi i tijela dioničkih društava. Revizor zahvaljujući svom stručnom znanju i primjenom međunarodnih standarda računovodstva i revizije može podnijeti izvješće o reviziji u kojem će izraziti i svoje mišljenje o objektivnosti i realnosti spomenutih izvješća, pravnih akata i radnji. Izvješće revizora je podloga za donošenje odluka i dokaz o realnom financijskom i poslovnom stanju trgovačkog društva kako dioničarima, odnosno članovima društva, tako i nadzornom odboru, upravi i nadležnom sudu koji su imenovali revizore te potencijalnim investitorima. Hrvatski zakonodavac je predvidio donošenje novog Zakona o računovodstvu, a za očekivati je da će ubrzo uslijediti i prijedlog novog Zakona o reviziji. Ovaj propis mora biti usklađen sa Zakonom o trgovačkim društvima, što dosad nije bio slučaj, ali i s Osmom smjernicom Europske unije o uvjetima za obavljanje djelatnosti revizije iz 1984. godine. Ona detaljno određuje uvjete koje moraju ispunjavati ovlašteni revizori za obavljanje poslova revizije, definira neovisnost i profesionalni integritet revizora te javnost podataka o revizorskim društvima. Pri usklađivanju trebaju se uzeti u obzir i odredbe njemačkog prava koje uređuju obvezu revizije financijskih izvješća, predmet i opseg revizije, imenovanje i opoziv revizora i uvjete za njegov izbor (neovisnost revizora), obvezu zastupnika po zakonu trgovačkog društva da surađuju s revizorom, sadržaj izvješća o reviziji i mišljenja revizora o objektu revizije, odgovornost revizora te rješavanje sporova između trgovačkog društva i revizora (§§ 316-324 HGB). Pritom se osobito treba urediti odgovornost revizora kako prema trgovačkom društvu u kojem je obavljao reviziju, tako i njegova odgovornost prema trećim osobama te osiguranje neovisnosti revizora o trgovačkom društvu zabranom pružanja savjetodavnih usluga, obvezom rotacije revizora u obavljanju poslova revizije u jednom trgovačkom društvu te osnivanjem posebnih odbora za reviziju unutar nadzornih odbora trgovačkih društava.

Summary

THE ROLE OF AUDITOR IN PUBLIC COMPANY

Collapse of the Enron Corporation in 2001 triggered the question of efficiency of existing systems of corporate governance in public companies both in the USA and

i nadzornog odbora zaštićeni pravilima o dužnoj pozornosti i odgovornosti (business judgement rule) (§ 93 AktG). Investitorima se olakšava podnošenje tužbi protiv članova uprava i nadzornih odbora dioničkih društava za štete učinjene financijskim prevarama i malverzacijama s vrijednosnih papirima (§ 37b, 37c Wertpapierhandelsgesetz). Uvodi se veća transparentnost i otvorenost u slučaju davanja opcija za stjecanje dionica kao oblika naknade za rad članova uprava. Predviđa se primjena Međunarodnih računovodstvenih standarda (IAS) u izradi konsolidiranih financijskih izvješća i godišnjih financijskih izvješća trgovačkih društava čiji vrijednosni papiri kotiraju na burzi. Ograničava se mogućnost da revizorsko društvo pruža savjetodavne i financijske usluge svojim klijentima, čime se jača neovisnost revizora. Predviđa se uspostava neovisnog i stručnog tijela koje će nadzirati rad revizora te se pooštava kaznena odgovornost za financijske prevare. Vidi u Enriques, L., op. cit., str. 918-922.

Europe. Special attention was given to the liability of auditors for accuracy of audit report as a professional and reliable evidence on actual financial status of the public company. Main issues discussed are the liability of auditors toward third parties (investors, debtors) and independence of auditors toward the audited company's Board of Directors. Croatian law on auditing must be harmonized with respective European and German provisions.

Key words: *auditor, public company, Auditing Act, Commercial Companies Act, Enron.*

Zusammenfassung

DIE ROLLE DES REVISORS IN DER AKTIENGESELLSCHAFT

Mit dem Zusammenbruch der Enron Corporation im Jahre 2001 beginnt die Überprüfung der bestehenden Systeme der korporativen Leitung in den Aktiengesellschaften Amerikas und auch Europas. Dabei wird besonders die Verantwortung des Revisors für die Wahrhaftigkeit und Genauigkeit des Revisionsberichtes wie auch die fachgerechte und verlässliche Darlegung der Finanzlage der Handelsgesellschaft hervorgehoben. Besondere Aufmerksamkeit wird dabei der Verantwortung des Revisors gegenüber dritten Personen sowie der Sicherung der Unabhängigkeit des Revisors von der Handelsgesellschaft in der er die Revision durchführt geschenkt. Das kroatische Recht fordert eine Angleichung der Vorschriften zur Revision an die europäischen Rechtsquellen sowie an die Rechtsquellen des deutschen Rechts, zu dem es der Tradition nach gehört.

Schlüsselwörter: *Revisor, Aktiengesellschaft, Gesetz zur Revision, Gesetz über Handelsgesellschaften, Enron.*

Sommario

RUOLO DEI REVISORI NELLA SOCIETÀ PER AZIONI

Il collasso della Enron Corporation nel 2001 ha imposto la questione dell'efficienza dei sistemi esistenti di amministrazione societaria nelle società per azioni sia negli Stati Uniti d'America che in Europa. È posta particolare attenzione alla responsabilità dei revisori per la veridicità e accuratezza del rapporto di revisione come prova professionale e attendibile dello stato finanziario esistente della società per azioni. Le numerose questioni discusse sono la responsabilità dei revisori verso le parti terze (investitori, debitori) e l'indipendenza dei revisori davanti al consiglio di amministrazione della società oggetto di revisione. Il diritto croato sulla revisione deve essere armonizzato con le rispettive disposizioni europee e del diritto tedesco.

Parole chiave: *revisore, società per azioni, Legge sulla revisione, Legge sulle società commerciali, Enron.*